

λοι μόλις μπόρεσαν να βαστάξουν τα γέλια, άλλοι αρχίζανε να θυμώνουν και να σιγομουρμουρίζουν και μερικοί πάλι επιδοκιμάζανε, κουνώντας σερσέμικα τα κεφαλάκια τους τα χεραφετημένα τάχατε και τα πολύξερα.» (356, 3, 3). Κι από τότες δεν πάθουνε τα γέλια. Χιχιχί, από δω, χιχιχί από κεϊ. 'Ακούγονται και κάτω: «Δέν τονέ χωνεύω τον χιτισο... είναι θεό-τρελλος» (4, 3) κτλ.

Βέβαια πώς τα τέτοια ή άλλα μερικά μπορούσαν να μείνουνε αλάργα. Μά νέοι, παιδιά το κάτω κάτω, παιδιά σαν τον 'Ορέστη τον ίδιο, και μένα μου φάνηκε σά να δυσχεραίνεται ο Ψηλορείτης ακόμη και πού γελούνε. Βρίσκει πώς οι 'Ελληνες σπουδαστές του Παρισιού δεν έχουνε «κανένα μέσα τους φτερουγίσμα, δέ νοιώθουν καμιά φιλοδοξία, κανένα όνειρο εγγενικό.» (359, 2, 2). Μπορεί. Να πούμε όμως και του στραβού το δίκιο. Πότε γελούνε και πότε θυμώνουνε με τον ήτιμο (πού γιά 'Ρωμιούς είναι πές σά χάδι); "Όταν τους βγάξει στη μέση το 'Ρήγα Φεραίο και τον όρκο κατόπι. Ξέρω και γώ; Δυσκολούτακο να πη κανείς γιά τον έαφτό του πώς είναι 'Ρήγας Φεραίος. 'Ο Παλαμάς άξαφνα δεν πιστέω να τό πη ποτέ του. Είναι πράματα πού προσμένει κανείς να τά πούνε οι άλλοι. Σαστίσανε οι νέοι, τί να κάμουνε; Σπασμένες ψυχές θα τους όνομάσουμε γι' άφτό; Σπασμένες ψυχές δέ βλέπω στο βρομάντζακι το χαριτωμένο είναι όλοι τους, και 'Ορέστης και σπουδαστάδες, ψυχές άφράτες, δροσερές, πού δέ μάζε θυμίζουνε διόλου σπασμένα στο κλωνάρι τους λουλούδια, παρά πολύ περισσότερο λουλούδια γλυκά πού τώρα τώρα το μπουμπουκι τους άνοίγει.) "Ετσι, πολύ πιτζέειζ μάς τους ξεε-κόνισε ο Ψηλορείτης και μπράβο του. Βρήκε, να μάς τους ζουγραφίσω, κάτι άμίμητες πινελιές. 'Ενώ, τρίτη φορά, μιλούσε ο σημερινός 'Ορέστης γιά το Νέφτωνα «των καρδιών» πού ακόμη δέν ήρθε,

1) 'Αφού ο λόγος γιά τους 'Ελληνες σπουδαστές του Παρισιού, έμαθα πέρι πώς εκπέθανε νάρθουε στο μάθημά μου της Σορμπόνας γιουρούσι, να κάμουνε όθρυβο—έπειδή τότες έκανε όθρυβο στα μαθήματα ή φοιτηταριά και φιλοτιμηθήκανε βέβαια οι νέοι μάς να μήν άπομείνουνε πίσω. 'Ενας όμως φαίνεται τους πρότεινε, νάρθη πρώτα κανένας άπ' άφτους στο μάθημά μου, σαν είδος άποσταλμένος, να μ' άκούσθ, να διηγήθεις τί λέω τί δέ λέω. 'Ηρθε και γύρισε να τους προφτάσθ πώς τίποτες άποπο δέν αντιλήφτηκε. Τώρα, τί λοιπό, τί να τους πώ; Σπασμένες ψυχές; 'Ο Θεός φυλάξθ! Πολύ, μά πολύ νεανικές τις βλέπω και χαίρουμαι.

ΠΕΤΡΟΥ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗ

ΣΠΑΣΜΕΝΕΣ ΨΥΧΕΣ*

Καθίσανε κ' οι δυό στον καναπέ—άρχισε πιά να βασιλεύει ο ήλιος—κι ο 'Ορέστης έβγαλε στα γόνατά του άπάνω τή Χρυσούλα κι άκουμπήσανε τα μάγουλά τους, τή κορμιά, τή χέρια και κυτάζανε κ' οι δυό από το παράθυρο. 'Απάνω στο γαλάζιο ούρανό του δειλινού σαν έξωτικό στολίδι ζωγραφιζότανε ή Notre Dame.

'Ο 'Ορέστης κ' ή Χρυσούλα συλλογισμένοι κυτάζανε τους άγίους τους, έξτατικούς και πέτρινους πού με σταχυωμένα τα χέρια στέκονται τώρα αϊώνες κ' αϊώνες άπάνω από την πόρτα της 'Εκκλησίας και περιμένουν. 'Ο Χριστός τώρα θάρθει, τώρα θα φανεί, να, τα χώματα αναταράζονται και σκούνε και χωρίζονται γιά να κάμουνε τόπο στους πεθαμένους να προβάλουν. Κι άπάνω από τους άπλοϊκούς άγίους άποκρεμούνται τέρατα πολύξερα

*) 'Η άρχή στον αριθ. 355.

μά πού θάρθθ, στοχάστηκε άξαφνα ένας από τους νέους να ταιμάσθ «ένα κομμάτι τετράγωνο χαρτί πούχε γράφει με κόκκινο χοντρό μολύδι: «'Ενοικιάζεται» (357, 4, 3) και να τό κολλήσθ στη ράχη του 'Ορέστη, δίχως φυσικά να τό νοιώσθ. Φαντάζεστε πιά τότες τί γέλια. Μόλις τό κατορθώνουνε να κρατηθούνε. "Αν και πολύ πολύ άστεφο δέν είναι, αναγκάζεται μια στιγμή ως κι ο πρόεδρος να τραβήχθ, μήν μπορώντας να πνίξθ τα γέλια του μήτε άφτός (357, 6, 1).

Μά έδω φτάνουμε κιόλας σέ κάτι σημαντικό, στα ψυχολογικά του θυμού, του ρωμαϊκού του θυμού, ίσως κατόπι και στα ιστορικά του. Γιατί έννοείται πώς ο Φεραίος-'Ορέστης, έτι πού τανακάλυψε το νοικιαστήρι, θυμώνει. 'Ο θυμός του πολύ περίεργος. Δεν ξέρω πώς όμως δέ θυμώνει μπροστά στους άλλους, γιατί μακριά τους πιά είναι, σά βλέπει τό περίφημο το χαρτί. 'Ακολουθούνε κάτι παράξενα βρέχει δυνατό (357, 5, 2) «όλοι φύγανε τρεχάτοι» (5, 3) «ο 'Ορέστης κόπηκε στη μέση» (5, 3) «είχε μείνει σχεδόν μόνος» (5, 3) θέλει ο Πρόεδρος να τον κρατήσθ (5, 3) μά κάποιοι, πού είναι: μάλιστα κάποια, ή Χρυσούλα, τον παίρνει και πάνε (6, 1). Τότες δά τό στρίβει κι ο Πρόεδρος, από τό φόβο μήπως και πεθάνθ στο ξεκάρδιμα, πάντα ξατίσας το χαρτί (5, 3). Προτού λοιπόν τελειώσθ ο λόγος, προτού τελειώσθ κ' ή τελετή, να τους όλους πού τό καταιρνάζουνε, γιατί βρέχει. Στο Παρίσι! "Όπου θάρθω πώς βρέχει συχνά, δίχως κάθε φορά να τό καταιρνάσθ ο κόσμος. 'Ανοίγεις την έμπρέλλα σου και σώνει.

"Ακούστε τώρα γιά τον 'Ορέστη. Πρώτα θυμώνει δυνατό. 'Ωραία περιγράφει το θυμό του ο Ψηλορείτης. 'Επειδή όμως θα ξεναθρούμε και παρακάτω την ίδια περιγραφή στο δεύτερο θυμό του 'Ορέστη, άς διούμε πού γίνεται μέσα του, άφού πέρασε ο θυμός, ίσως κ' ένώ ακόμη βαστά: «Στράφηκε πάλι μπροστά κι άρχισε να δρασκελίζει γρήγορα γρήγορα το δρόμο, σά να τον κυνηγούσε κανείς. Δες και βιαζότανε να πάει κάπου σέ καμιά γωνιά παράμερα, να μήν τότε δει κανένας, να μήν τον άκούσει ψυχή. Και να πέσει χάμω!» και να κυλιστεί και να φωνάξει κ' ύστερα να σκύψει το κεφάλι του ανάμεσα στα γόνατά του και νάρχισθ: να κλαίει, να κλαίει, να κλαίει: (Τί θα γενώ; τί θα γενώ; πού θα πάω...μου φαίνεται θα τρελλαθώ!)» (357, 7, 2).

και σαρκαστικά, πού γελούνε σά να κοροϊδεύουν τους άγίους και την πολιτεία και τους ανθρώπους άποκάτω πού πηγαίνόχουνται. Κι άνάμεσα στους άγίους και στα τέρατα άγγέλοι με διπλωμένα τα φτερά, θλιμένοι άγγέλοι, σμίγουνε τα χέρια τους και κυτάζουνε με πόνο και τους άγίους και τους ανθρώπους και τα τέρατα και προσεύχονται.

— Πόσο είσαι καλός, 'Ορέστη μου! έλεγε ή δύστυχη Χρυσούλα χαδεύοντας με χέρι άδερφής τα μαλλιά του 'Αγαπητικού. Πόσο είσαι καλός!...

X

Τή στιγμή εκείνη ή πόρτα χτύπησε. Κ' οι δυό χωρίσανε ταραχμένοι, άνασταχτημένοι. Κ' ή Χρυσούλα έτρεξε ν' άνοίξει.

(—Θέ μου! Ποιος νάνει; Γιατί νάρθει; Γιατί νάρθει;)

Έβανε ο Γοργίας. Τα ματάκια του πηδούσανε από τή χαρά. Το σαγονάκι του έτρεμε από τή συγκίνηση.

— Καλημέρα! Καλημέρα! "Α! πόσο είμαι εύτυχισμένος!

Τά χέρια του άνοιχτήκανε πασίχαρα και τρέ-

Μά να σάς πώ μπράβο του και πάλε, τρεις φορές μπράβο του Ψηλορείτη μας. Δεν πιστέω ποτέ κανένας με χρώματα τόσο ζωηρά να ζουγράφισε, με μάτι πιά φίνο να παρακολούθουσε τα κινήματα του θυμού, τα δέω τα κινήματά του και τα μέσα. Τί λέγαμε πέρι στα 'Ρόδα και 'Μήλα, στον Πρόλογό μας; Μά έδω είναι πράξη: σέ μάς είναι θεωρία, ψυχρή άνάλυση του θυμού ('Ρόδα και 'Μήλα, Ε', α', 9 κι άκόλ.). 'Ο θυμός, λέει εκεί, κουράζει το 'Ρωμιό, τον άφανίζει, τον κάνει να πονή τον έαφτό του, τον κάνει να παραπονιέται στους φίλους του, πού θύμωσε, να τονέ λυπηθούνε (κ. 5, 9-10). Νά τος ο θυμός ο άνήμπορος, ο κλαψιάρικος ο θυμός, ο θυμός πού δέ δυνάμωσε ακόμη, πού ίσως από τα χρόνια της σκλαβιάς να βαστά και δάφτος (κ. 5, 9). Είναι κάποιος θυμός μισό φοδισμένος, μισό άγριος, ένας άκυβέρνητος, άνοδήγητος θυμός, πού μεθοδολογημένος δέν είναι (κ. 'Ρ. κ. Μ., Ε', α', 3 κι άκόλ.). Μά να σου κι άλλος ένας θυμός, πού στα 'Ρόδα και 'Μήλα δέν τον έβαλα, έπειδή δέν τον ήξερα, έπειδή δέν τονέ στοχάστηκα και μάς τον παραστήνει ο Ψηλορείτης.

'Η τελετή, καθώς είπαμε, τελειωμένη δέν ήτανε, όταν έφυγε ο ήγούμερός μας. Λοιπόν οι σπουδαστάδες κυκλώσανε «το μνημα του Κοραή κ' ένας είχε σκαλώσει άπάνω στα κάγκελα κ' έθαζε γύρω στην προτομή το μεγάλο, το βαριό σαν κατάρρα στεφάνι» (357, 7, 3). 'Αξαφνα, εκείνος πού άνέδηκε ως το μακαρίτη, «άρχισε να μιμηθαι τή φωνή του 'Ορέστη και να τον κοροϊδεύει» (5, 3). 'Εκείνη τή στιγμή, γυρίζουνε δέν ξέρω πώς 'Ορέστης και Χρυσούλα μαζί: «'Αθελα στάθηκαν, κρατώντας την άναπνοή τους, ο 'Ορέστης κ' ή Χρυσούλα γιά να κούσουν. Κι άκουσαν:» (5, 3) «Είμαι ο 'Ρήγας Φεραίος μιάς μεγάλης Πνευματικής 'Επανάστασης! 'Ορκίζεστε;—Μιά κολώνα γέλοια ύψώθηκε» (358, 2, 1) κτλ. «'Ανάμεσα τους ο Κοραής τους κύταζε άπελπισμένος» (5, 3). 'Ο Ψηλορείτης στιγματίζει τους νέους «θλιδερά άπομεινάρια της Φυλής...με χοντρές ανατολίτικες ψυχές, πού τις θολώνουνε ως τώρα ξένα άκάθαρτα αίματα [;] και πολυκαίρινη σκλαβιά...τα λαχανοπαζάρα των ψυχών τους» (358, 2-3), γιατί δέν του λείπει το συγγραφέα μας ή γερή, δυνατή έκφραση του λόγου: ίσως έδω και να πέφτθ λιγάκι βαρειά. Δεν πειράζει. 'Ας υποθέσουμε πώς παίρνει το 'Ορέστη το μέρος, πώς τον 'Ορέστη άκούμε.

Ξανε ν' άγκαλιάσουν τον 'Ορέστη.

— Καλημέρα, κ. Γοργία, είπε με μισή φωνή ο 'Ορέστης κ' έπικσε τα γεροντικά χέρια γιά να μήν τον άγκαλιάσουν.

— Καλημέρα, είπε κ' ή Χρυσούλα κατακλινική, γιατί πολεμούσε να υποκριθί χαρά και δέν τό κατόρθωνε.

— Δέ φαντάζεσαι τή χαρά μου σήμερα. Δεν μπόρεσα να κρατηθώ σπίτι μου κ' έτρεξα έδω να σάς άνοίξω την καρδιά μου. Είπα—θα πάω να βρω τον 'Ορέστη και τή Χρυσούλα και θα τους τά πώ όλα, όλα!

— Μά καθίσατε, καθίσατε... είπε ή Χρυσούλα σιγανά.

— Να καθίσω; Μ' αναταράζουμαι όλος από τή συγκίνηση... Πώς να καθίσω;

Τό σωματάκι του είταν άνωκάτω, κρητούσε το καπέλο του κ' έκανε άέρα και φούσκωνε και ξεφούσκωνε.

— Μά τί τρέχει; μήν είδατε το Σοφοκλή; φώναζε άνυπόμονος ο 'Ορέστης, προσπαθώντας να γελάσει.

— Ναί! ναί! Τόν είδα! Χτίς βράδι στο θέατρο πού χόρεψε ή Μίς Δούγκαν τους άρχαίους χο-

Τί νομίζετε τώρα πώς κάνει άρτός ;

Διαβάστε, πού άξίζει, έπειδή κ' ή πέννα του είναι καλή, πλούσιο τὸ λευτικό.

«Η πρώτη του ύποσυνείδητη όρμή εΐτανε πάλι τὸ βαθύ αΐσθημα τῶν πρωτόγονων ανθρώπων, νά ρηχτεί άπάνω τους με τὰ χέρια, καί με τὸ κορμί καί με τὸ κεφάλι, καί νά τοὺς αναποδογυρίσει ανάσκελα καί νά πατήσῃ άπάνω τους τὸ γόνατό του... "Ο,τι βαθύ στήν ψυχὴ του, προγονικὸ καί άπολίτιστο, ληθαργικὰ κοιμότανε, άνατινάχτηκε καί ξύπνησε άθάνατο καί παντοδύναμο. Τὰ χέρια τοῦ "Ορέστη σφιχτήκανε... "Ενα άναγκύκλωμα τῆς ψυχῆς άστραποδιαδατάριον κ' ύστερα ὅλα ξεθωριάσανε καί σβήσανε... στή στιγμή δ μαρμαζάρης πολιτισμός κωλοσύρθηκε καί τὰ εὐνούχισε ὅλα... καί τὰ χεῖλια τοῦ "Ορέστη καί τὰ μάτια κ' ἡ ψυχὴ σκλαβωθήκανε ἀπὸ τὸ ἡλίθιο, ἐξευτελισμένο χαμόγελο τῆς άνήμπορης περιφρόνησης.

— Τιποτένιοι... τιποτένιοι.

Ψυθίρισε κ' ικανοποίησε τὸν ξεθυμασμένο θυμό του» (358, 2, 2-3). Κι άμέσως, παίρνει ἀπὸ τὸ χέρι τὴ Χρυσούλα—καί φέγγει: «Πάμε, Χρυσούλα! Νά φύγομε! Νά φύγομε!» (3, 1).

Δέν είναι άσύγκριτο; Είναι μοναδικό, γιατί βλέπει κανείς, γιατί πιάνει τὴν ψυχὴ τοῦ "Ρωμίου, σπαρταριστὴ σπαρταριστὴ, ὥπως τὴν ἔπλασε ἡ μάνα μας ἡ φύσις. Νά τος πιά, ὅχι ὁ θυμὸς ὁ παραιομενός, παρά ὁ άπολίτιστος ὁ θυμὸς. Δηλαδή. "Απολίτιστη παντοῦ είναι ἡ πρώτη μπόρα τοῦ θυμοῦ· τουλάχιστο περνᾷ γιά τέτοια. "Εδῶ, καθαφτὸ άπολίτιστος δέν είναι ὁ θυμὸς ὁ ἴδιος, άπολίτιστο δέν είναι πού θυμῶναι, άπολίτιστο είναι τὸ πὼς ξεθυμῶναι. Νομίζει ὁ Ψηλορείτης: πὼς ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τρακίζεται ὁ θυμὸς του· ἐγὼ νομίζω πὼς τρακίζεται ἀπὸ τὸ άπολίτιστο ἐκεῖνο πού ἔχει μέσα του ὁ "Ρωμῖος. "Ας υποθέσουμε, ἀφοῦ εἴμαστε στὸ Παρίσι, ἕνα Γάλλο, ἢ σάν προτιμάτε, ἄς υποθέσουμε ὅποιον "Εδρωπαῖο θέλετε, πού τοῦ συνέδηκε ἀπαράλλαχτα δ τι καί τοῦ "Ορέστη, ἄς υποθέσουμε πὼς κοροϊδίζεται, πὼς τὸν περιγελοῦνε, πὼς τοῦ κάνουνε κανένα τέτοιο μασκαράλικο, καμὶά παράμοια φάρσα, πού ἔτσι τὴ λένε ὡς κ' οἱ "Ελλήνες σπουδαστάδες στὸ Παρίσι. "Ο "Εδρωπαῖος, σὲ τέτοια περίσταση, δὲ θά φύγῃ. Θά ξαναγυρίσῃ. Θά βγάλῃ δέφτερο λόγο φλογισμένο—ἢ θά πῇ δὺς τρία λόγια χτυπητά. Τὸ λιγώτερο, θά φανῇ. "Οπως κι ἂν είναι, θά ενεργήσῃ. Βέβαια πὼς με τὴν άνήμπορη περι-

φρόνηση δὲ θά ικανοποιηθῇ. Γιατί νά ικανοποιεῖται ὁ "Ρωμῖος; "Ελάτε νά τὸ ζητάσουμε καί τοῦτο.

Τοὺς βαθμούς, τὰ ἠθικὰ τὰ σκαλοπάτια πού ἔστησε ὁ πολιτισμός ἀκόμη καί σταθρόπινα τὰ πάθη, στὰ παθήματα τῆς ψυχῆς, ὁ "Ρωμῖος δέν τὰ ξέρει. "Απὸ πάνω γκρεμίζεται ὡς κάτω μονομιάς, ἢ ἀπὸ κάτω πετιέται με μιὰ όρμὴ ὡς άπάνω, μ' ἕναν κόπο. Νά σταθῇ δὲν ἔμαθε. Δύναμη ἔχει μέσα του άφάνταστη, ἔχει μέσα του όρμὴ· δέν ταχτοποιήσε, δὲ μεθοδεύησε, δὲ σκαλοπάτιασε, πού νά πῇ, οὔτε τὴ μιὰ οὔτε τὴν ἄλλη. Γι' αὐτό, σάν τὸν κατάλαβες, σὰ λογάριαιες τοὺς ἀμέτρητους ἀτόφους θησαυροὺς πού τοῦ χάρισε ἡ φύσις, κλαίει ἀπὸ τὴν ἀγάπη σου καί δέρνεσαι, πού ἄξιός δέν είναι νά ξεμεταλλεφτῇ τοὺς θησαυροὺς του. Χάρισμα σὸν ἄνθρωπο καί ὁ θυμός. Μὲ τὸ θυμὸ καταφέρνει πράματα μεγάλα, βαστᾷ καί τὴν ἀτομικὴ του τὴν αξιοπρέπεια. "Ο θυμὸς είναι μάλιστα τὸ μαρτυρὶ τοῦ "Ρωμίου (κ. Ταξίδη, ἐκδ. β', 76). Κρίμα πού δέν κανόνισε τίς τουφεκιές του με τέτοιο μαρτυρὶ. "Ο θυμὸς του μέσους ἔρους δὲ βλέπει. "Απαράλλαχτα σάν τὸν "Ορέστη μας, πού είναι βέρος "Ρωμῖος, πού είναι καί πολὺ νέος, ἢ θά θελήσῃ νά ὀχτήσῃ με τὰ χέρια, με τὸ κορμί, με τὸ κεφάλι άπάνω σὸν ἐχτρό του, ἢ θά κουραστῇ καί θά φύγῃ, δηλαδή τίποτα δὲ θά κάμῃ. Κ' ἔτσι ἄπειρες φορές, ἢ δράση του μνήσκει μέσα του, ἀποτέλεσμα κανένα δὲ φέρνει· σὸ καμῖνι φωτιά· ὤω μονάχα καπνός.

Δέν τὸ εἴπαμε καί τοῦτο μαθῆς σὸν παραινός μας τὸν πρόλογο; Δέν εἴπαμε πὼς συχνὰ καί τὴ συζήτηση τὴν ἀποφύγει, ἀπὸ φόβο του μήπως παραιοθώσῃ, γιατί συζήτηση δίχως θυμὸ δέν τοῦ φαίνεται συζήτηση σωστή ("Ρ. κ. Μ., Ε', α', 8). Μὰ τώρα πού μιλοῦμε γιά θυμούς, ὅσο ψυχολογικὴ, ὅσο φιλολογικὴ καὶ ἂν είναι ἡ σημειωσούλα μας, θά τὴν κλείσω καί με μιὰ σκεψούλα ποικίλη. Χρόνια πού τὸ πεθῶ νά γίνῃ ἀπὸ κανένα νέο μιὰ ἐπιστημονικὴ μονογραφία τοῦ θυμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ. Παίρνει τίς τρεῖς κυριώτερες λέξεις πού χαρακτηρίζουνε τὸ θυμό, μῆνις σὸν "Ομηρο (κ. "Απολογία, 32), στοὺς "Αττικούς ὀργὴ καί θυμός, θυμός κατόπι, ἔπειτα καί τὰ σημερινὰ μας φούρα κλ. Ξετάζει κανείς τὰ ἐτυμολογικὰ τῆς κάθε λέξης, ψάχνει τί χρῆση γίνεται ἀπὸ τὴν καθεμιὰ στοὺς διάφορους συγγραφέντες ἀπὸ τὸν "Ομηρο ἴσια με μᾶς, κοιτάζει καλὰ τὸ νόημα, γυρνάει ἀπὸ τὰ περιστατικά, τὰ καίμενα καί τίς ἐπιοχές τους, νά ψυχολογήσῃ τὸ θυμό. Οἱ μικρογρα-

φίες ἀρτὲς μὲ φαίνονται πάντα ὡφέλιμες· κάποιες, φωτίζοντας ἕνα πάθος μονάχα τῆς ψυχῆς, φωτίζουν ὅλο τὸν ἄνθρωπο. Φαίνεται πὺς ἑστέρα καί ἡ συνέχεια τῆς φυλῆς, ὅσες κι ἂ μᾶς δείχνει διαφορές.

Γιατί νά μὴν καταπιαστῇ τέτοια μελέτη ὁ Ψηλορείτης, ἀφοῦ κιόλας μοιάζει σὰ νά σπούδασε στὸ Παρίσι; "Εγὼ τώρα θά θυμώσω μαζί του. Παραιολουθοῦσα τὸ ρομάντζο του με περιέργεια μεγάλη. "Αξάρνα, σὸν ἀριθμὸ 359, ἔρχεται νά μοῦ κόψῃ τὴ γλύκα, με μιὰ κριτικὴ άπάνω σὲ ἴδιο του τὸ ρομάντζο, νά μᾶς τὸ ξηγήσῃ, προτοῦ τελειώσῃ, νά μᾶς πῇ καί ἀπὸ τώρα πὼς οἱ Σπασμένοι ψυχῆς είναι μέρος μιᾶς τριλογίας ἀπὸ ρομάντζα πού σκοπέδει νά μᾶς δώσῃ. "Απὸ καί συμπεραίνω πὼς θάφῃσε πιά τὰ Παρίσια, πὼς θά κατέδῃσε στᾶγια τὰ χόματα, ἐπειδὴ ρομάντζο σὲ πιφυλλίδα πού νά σοῦ τὸ κόψῃ μιὰ κριτικὴ, βέβαια πὼς σὲ Παρίσι δὲ θά εἶδε. Δέν πιστέω νά τὸ διῇ πούθενά. Τὰ προτερήματά του πολλὰ· ἐλπίζω νά τῷ δειξῇ κιόλας. Πρέπει τώρα νά μᾶς τὰ κάμῃ καί τοῦ λόγου του σκαλοπάτια. "Ο ἠρωᾶς του λέγεται "Ορέστης "Αστεριάδης. Τὸν "Ορέστη του τὸν βρήκα σάν κάπως θεωρωδωκίς, ἴσως καί λιγάκι ἀτυνάρητο. Μᾶς χρειάζεται ἡσυχία περισσότερη, περισσότερη κυρίεψή τοῦ ἑαυτοῦ μας. Καί γὼ λέω νά ξεφορτωθῇ τὸν "Ορέστη, καί νά μείνῃ μονάχα ὁ "Αστεριάδης.

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ*

(ΤΟ ΝΗΣΙ)

ΦΑΡΔΥΣ Ο ΣΑΜΟΘΡΑΚΙΤΗΣ

— Κυρία, δέν εἶμαι χυδαῖος ἄνθρω, εἶμαι ἐργάματος.

Χειρογράφο τοῦ Φαρδύ

Φαρδύς πάει νά πᾶι Πλάτων. Τὰ δὺς ὀνόματα πού τὴν ἴδια σημασία ἔχουν τυχαίνει νά μοῦ είναι καί σάν κάποια σύμβολα ὁμοίων στοχασμῶν, ἅμα κρατήσαι ὁμοῦς βέβαια κανείς πρώτα τίς ἀναλογίες.

"Απὸ τοὺς σκλάβους βγήκε ὁ Φαρδύς, γεννήθηκε Σαμοθρακίτης στὴ Σαμοθράκη. Μὰ ἡ περίσταση τὸ ἔφερε καί πῆγε στὴ Σμύρνη κοντὰ σ' ἕναν

* "Η ἀρχὴ σὸν ἀριθ. 359.

ρούς, εἶδα μιὰ σάρκα νά περνᾷ άπάνω ἀπὸ τὸ Σοφοκλή μου, νά τόνε ντύνει καί νά τόνε ζωντανεύει κ' εἶδα νά ὑψώνονται μέσα σὲ φῶς ἀττικό τὰ κορμιά ὅλων του τῶν ἡρώων. "Ολα τώρα σκληύουνε, κινεῖνται, ἀνασηκώνονται, πετιοῦνται μέσα ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν λέξεων καί ὀρθώνονται μπροστά μου—τ' ἀγγίζω κ' είναι σάρκα καί βουλιάζει τὸ χέρι μου καί βλέπω τὰ μάτια τους νά με γλυκοκυττάζουνε καί νά μοῦ χαδογελοῦνε, σὰ νάμαστανε φίλοι καί ξανασιγόμε ὕστερα ἀπὸ ἕνα μεγάλο χωρισμό!

Μὲ τὸ πεταχτό του μυτερό πηγούνι, με τὰ ζαρωμένα, σταφιδασμένα χεῖλιά του, με τὰ ματάκια του τὰ παιδίστικα, ἡ φυσιογνωμία του θαρροῦσε κ' αἰώνια ἔγλειφε. Θάταν ἀστειότατος ὅταν θάτρωγε: θάμοιαζε με ψέρι ὅταν πίνει νερό.

— Τώρα μόνο νοιώθω τὴ φρίκη τὴ θρησκευτικὴ πού περνοῦσε ἀπὸ τὰ μαλλιά τῶν "Αθηναίων καί τώρα μόνο βλέπω τὴν τραγωδίαν ὁπλώνει ἡ φρεμὴ καί θεϊκὰ τὸ χέρι τῆς στή Μοῖρα καί νά γλυτώνει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ Καίρεῦ. "Ω! ἡ ζωὴ τῆς σάρκας πὼς πέρσκει καί τέντωσε ὅλα. Τὰ λόγια δέν είναι πιά ἄψυχα καί ἀκίνητα, ζοῦνε, γεμάτα αἷμα, φωνάζουνε καί κλαίνε καί ἀναροῦν, ὅχι

μόνο ἀπὸ τὰ χεῖλια μὰ καί ἀπ' ὅλο τὸ κορμί πού χορεύει καί λυγίζεται καί σιέεται καί μιλεῖ!

"Ο "Ορέστης θάθελε νά γελάσει, μὰ δέν μποροῦσε. "Οσο κι ἂν φάνταζε κωμικός ὁ Γοργίας, ὅμως ἡ φωνὴ του εἶχε τόσο πάθος καί τὰ μάτια εἶχαν τόσο ἐξαιτικά πού σταματοῦσαν τὸ γέλιο καί τὸν περιπαιγμό.

Τὸ κορμί τὸ ἀρμονικὸ τῆς Μῆς Δούγκαν παραδομένο ὀλόγυμνο στὰ μάτια τοῦ Γοργία τ' ἀκητικά, τ' ἀθάα, τὸν εἶχε ἀναπαράξει σύψυχο καί τοῦ εἶχε ἀνάψει τὸ αἷμα, τὸ ἀνικανοποίητο. Τὰ λόγια του, σάν παραμιλητό.

— Τώρα μόνο διακρίνω πίσω ἀπὸ τίς γραμμές τῶν ἄψυχων βιβλίων, πίσω ἀπὸ κάθε στίχο, κάτι ἱερὸ νά ξεκινᾷ καί νάρχεται, μιὰ πομπὴ ἀπὸ ἡ σκίους τρελάμενους, ἀπὸ καράλια δαρνοστεφανωμένα καί ἀπὸ χέρια γυμνά, πού κρατοῦνε ἱκετήριους κλάδους ἑλιά—ὁ Χορὸς μπροστά στή Θυμέλῃ ἀναταράζεται καί φρίσσει καί πότε τὸ ἕνα πόδι χτυπᾷ καί πότε τὸ ἄλλο καί ἀπὸ τὰ στήλια του μπρῦσμα ἀναβρόζουν οἱ ρυθμοὶ καί τ' ἄγρια ξεφωνητὰ τῶν μεγάλων διονυσιακῶν ὀργασμῶν:

«Ἰὼ Πάν, Πάν,

ὦ Πάν, Πάν, ἀλλπλαγκτε!»

"Η Χρυσούλα καί ὁ "Ορέστης δέν μπόρεσαν νά κρατήσουν τὸ χαμόγελο. Μὰ εἶναι κωμικότατος ἔτσι πού κάνει καί ἀνοίγει τὸ στόμα του καί σὲ τὸ κορμί του σὰ σουσουράδκ καί πᾶει κ' ἔρχεται.

Πεσμένος ὁ "Ορέστης σὸν καναπέ, κύταζε τὸ Γοργία νά παραμιλεῖ καί νά φωνάζει—καί μιὰ ἀγανάχτηση πρᾶξενά ἀνακατεμένη με περιφάνεια, τοῦ ἀναφτε τὸ αἷμα καί τοῦ ἔφερνε λόγια περιφρόνησης ἀπομέτα ἀπὸ τὰ χεῖλια:

(—"Ανίκανος. Κύμβαλον ἀλαλάζον. Τόνε παρομοιάζει πάλι ὁ "Ορέστης με εὐνοῦχο Σουλτάνο πού δέν μπορεῖ νά γονιμοποιήσῃ τίς ὁμορφες ὀνταλίσκας—ἰδέες πού εἶχε σὸ σερᾶγιο τοῦ νοῦ του. Πόσο σπασμένος είναι, πόσο σπασμένος!)

Κι ὁ Γοργίας πλανταγμένος πάντα σ' ὄνειρό του, ἐξοκλουθοῦσε:

— Τώρα μόνο βλέπω τὴ χλωμὴν "Ηλέκτρα, μυρνοντυμένη κ' ὕστερικὰ νά στηθοδέρνεται καί νά συρομαδιέται, νά πηγαίνει καί νάρχεται μέσα καί ἀπὸ τὸ πατρικὸ ἀνάχτηρα—σάν ὄρσιο ἀρπαχτικό πού τὸ κλείσαν σὲ κλουβὶ καί δαγκώνει καί μασσεῖ τὰ σιδερένια κάγκελα. Πίτε πινάζεται κ' ὑψώνεται στὰ νύχια τῶν ποδιῶν τῆς καί ἀγκυλωθεῖ κατὰ τὴ μεγάλη στράτα κάποιους στρατολάτες

ἔμπορο νὰ δουλέψει. Ἐκεῖ ἔμαθε μερικά περισσό-
τερα γραμματικά, γνώρισε κόσμο καὶ μετὰ καιρὸ
βρέθηκε μιὰ μέρα στὴ Μασσαλία. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο
εἶχανε φτάσει ἐκεῖ πλοῖα μὲ χολεριασμένους καὶ ἔ-
φεραν τὴ χολέρα στὸν τόπο. Ὁ Φαρδὺς ποὺ σπού-
δαζε ἱατρικὴ, κάπως ἐμπειρικὰ, μελέτησε καὶ τὴν
ἀρρώστια τούτη. Ἐπειτα τὴν βρήκε ἡ φτώχεια καὶ
τὸν ἀνάγκασε νὰ πάει νὰ κάνει τὸ δάσκαλο στὶς
Καρυές ποὺ εἶναι ἀποικία μανιάτικη στὴν Κορινθίῃ.
Μετὰ δυὸ χρόνια, καὶ ἀφ' οὗ ἔγραψε ἕνα βιβλιαράκι
γὰ τὴν ἀποικία ἐκείνη, γύρισε στὴ Μασσαλία καὶ
ἀπὸ κεῖ στὴν πατρίδα τοῦ τῆ Σαμοθράκης, ὅπου ἔ-
κανε τὸ δάσκαλο καὶ τὸ γιατρὸ λιγάκι, καὶ διαδίδ-
οντας βιβλία ἱατρικὰ, ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ καὶ
γράφοντας ἄρθρα καὶ μελέτες, καταγινόταν καὶ στὰ
νησιωτικὰ πράγματα.

Τὴ δροσερὴ πολυπραγμοσύνη τοῦ Φαρδὺ μόνο
τὰ μεγάλα μυαλὰ καὶ τὰ παιδιὰ τὴν ἔχουν. Μελε-
τοῦσε τὴν ἱστορίαν καὶ τ' ἀρχαῖα τοῦ νησιοῦ του, ὁ-
δηγοῦσε τοὺς ξένους ἀρχαιολόγους ποὺ ἤρθαν γιὰ
νὰ κάνουν ἀνασκαφές, ἔγραφε ἄρθρα γι' αὐτὰ ποὺ
σπούδαζε καὶ ἔδωκε, προσπαθεῖς νὰ ἀναμορφώσει
τοὺς συντοπίτες τοῦ καὶ τὴν ὀρθογραφίαν—ἤθελε τὴ
φωνητικὴ ὀρθογραφίαν μὲ λατινικὰ φηφία—μ' ἕνα
βιβλιαράκι τοῦ κατάρχησε τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύ-
ματα, στὰ γραφόμενά του γιὰ τὴ θρησκείαν θέλησε
νὰ γίνῃ Λατίνος, λυτρωτὴς τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρ-
θοδόξου Ἐκκλησίας, μάζευε τὰ τραγούδια τοῦ νη-
σιοῦ τοῦ καὶ ἔγραφε σατυρικὰ ποιήματα καὶ διηγή-
ματα μέτρια. Σ' ἔλα ἦσαν ἀναμορφωτὴς ἔξω στὴ
γλώσσα. Ἀλλὰ καὶ στὰ κοινοτικὰ εἶχε πάντα τὸ
λογάκι του, καὶ προπάντων στὰ σπουδαῖα περιστα-
τικὰ ὅπως ἦσαν ἦρθε στὸ νησί καὶ ἐγκαταστάθηκε ὁ
Ἀρμένιος ὁ ψευτογιατρός, ὅταν ἔρχονταν κανένας
ξένος ἀρχαιολόγος, φιλόλογος ἢ βοτανικός, ὅταν σεί-
στηκε ἡ γῆς καὶ ἔπεσαν τὰ σπίτια στὴ Χώρα καὶ
ἔφτασε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἕνα πολεμικὸ μὲ βοηθή-
ματα καὶ μ' ἕναν καθηγητὴ ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιον
γιὰ νὰ δεῖ τί λογὴς σεισμὸς εἶχε γίνῃ.

Ἀπὸ μέσα ἀπὸ ἕνα νησί μὲ νησιώτες μισοά-
γριους καὶ ἐλότεια οὐλάδους, ξεχώρισε ἕνας, γιὰ
κάποιον λόγον, καὶ βάλθηκε νὰ ἐνδιαφέρεται γενικώ-
τερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ στοχάζεται πὺ ἀφη-
ρημένα. Μὲ τὸ νὰ μελετᾷ τὸ νησί τοῦ ἐπικύρωσε
τὴ ζωὴ τῶν νησιωτῶν καὶ τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἱστορίαν
τοῦ νησιοῦ. Καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸ νὰ ἔχει συνείδηση
τῆς δικῆς του τῆς ζωῆς καὶ τῆς ζωῆς τοῦ νησιοῦ

τοῦ, μὲ τὸ νὰ εἶναι εὐαίσθητος πρὸς πράγματα καὶ πε-
ριστατικὰ ποὺ οἱ συντοπίτες τοῦ ἦσαν ἀδιάφοροι,
ξεχώρισε καὶ γίνθηκε τὸ νεῦρον τοῦ τόπου του. Ἀνα-
μόνοντας μέσα τοῦ τῆ συνείδησιν τοῦ νησιοῦ του,
δυνάμωσε τὸ νησί τοῦ. Καὶ κεῖ ποῦ—ἂν δὲ στοχα-
ζόταν πὺ ἀφηρημένα ἀπὸ τοὺς ἄλλους νησιώτες—
θὰ περνοῦσε ἀπαράτητος ἀπὸ τοὺς πέντ' ἔξη ξέ-
νους ποὺ στὸ διάστημα τῆς μικρῆς ζωῆς τοῦ πέρα-
σαν ἀπὸ τὸ νησί, καὶ ἀπὸ λίγους διανοητικούς ἀν-
θρώπους τῆς φυλῆς τοῦ, τώρα παρατηρήθηκε ἀπ'
αὐτοὺς γιὰτὶ μπόρεσε καὶ τοὺς εἶπε μὲ κάποια σειρά
καὶ παρατήρησιν κάτι γιὰ τὸ νησί τοῦ.

Ἐδῶκα καὶ ἡ Σαμοθράκη τὸ δέκατον ἑνῶ-
αἰῶνα καὶ ἕνα Σαμοθρακίτη ποὺ ξεχώριζε ἀπὸ τοὺς
ἄλλους, ὅσο λίγο καὶ νὰ εἶναι. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ νη-
σιοῦ εἶναι σὰ μιὰ μάζα κύτταρα πολλὰ καὶ ἔλα
ἐπάνω κάτω ὅμοια, ποῦ ἄλλα ζοῦν καὶ ἄλλα πεθαί-
νουν καὶ ἔλα γεννιοῦνται νέα. Καὶ τὰ ζωντανὰ κύτ-
ταρα παραλαβαίνουν τὴ ζωὴ ἀπὸ κεῖνα ποὺ πέθαναν
καὶ παίρνουν τὴ θέσιν τοὺς καὶ τὴν κληρονομίαν
τοὺς. Ἀλλὰ τὰ κύτταρα αὐτὰ μοιάζουν τόσο ἀνα-
μεταξύ τοὺς ποὺ δὲν τὰ ξεχωρίζει κανεὶς καὶ δὲν
τὰ θυμᾶται πολλὴν καιρὸ τὸ καθένα χωριστὰ. Ἐξὺν
ἂν μέσα στὰ παλιὰ βγῇ κανένα διαφορετικὸ ἀπὸ
τ' ἄλλα πὺ δύνατ' καὶ πὺ ἀδύνατο, πὺ ξυπνητὸ
καὶ πὺ εὐαίσθητο, ποῦ αἰσθάνεται τὴν ὑπαρξὴ καὶ
τὸ βάρος τῆς κληρονομίας ἑλὼν τῶν ἄλλων, σὰ νὰ
τὰ ἀντιπροσωπεύει ἑλκ. Τέτοιοι ἦσαν ὁ Φαρδὺς.

Ἰσως ἂν εἶχε χρήματα ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ ἢ
ἂν εἶχε καταφέρει νὰ κάνει χρήματα ὁ ἴδιος, θὰ
ἄφινε τὸ νησί τοῦ, θὰ ξενιτευόταν καὶ δὲ θὰ γύριζε
νὰ τὸ ξανακυτᾷ πᾶ. Γιὰτὶ ὅσοι νοιώθουν τὸν
ἑαυτὸ τοὺς λίγο διαφορετικὸ ἀπὸ τοὺς τριγυρινούς
τοὺς, φαντάζονται πὺ εἶναι πάρα πολὺ διαφορετι-
κοί, στενοχωριοῦνται, γίνονται ἀσυμβίβαστοι, δὲν
εἶναι πᾶς γι' αὐτοὺς ὁ νόμος καὶ οἱ συνήθειες τοῦ
τόπου τοὺς, δὲ θέλουν νὰ ἔχουν χρέη σὰν τοὺς ἄλ-
λους, γυρεύουν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴ γενικὴ πειθαρχί-
αν, νὰ ξεριζωθοῦν, νὰ πᾶν νὰ σμίξουν μὲ τοὺς
ἀγγέλους, δηλαδὴ μὲ ἀνθρώπους ποὺ τοὺς μοιάζουν.
Καὶ οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς διαφορετικούς
δὲν εἶναι κἄν ἄξιοι νὰ ζήσουν μόνοι, γιὰτὶ χρειάζε-
ται κάποια ἰδιαιτέρη δύναμις νὰ ζεῖ ὁ ἄνθρωπος
στὴν ἐρημίαν τοῦ μοναχικοῦ, ὅς εἶναι καὶ μέσα στὰ
πλήθη, καὶ νὰ μὴ θέλει νὰ βρεῖ ὁμοίους τοῦ ἐπειδὴ
εἶναι βέβαιος πὺ δὲν ἄξιζει νὰ βρεῖ, ἀφ' οὗ οἱ
ἄνθρωποι μοιάζουν πάρα πολὺ ἀναμεταξύ τοὺς, καὶ

οἱ ἐξαιρετικοὶ πάλι μονάχα ἄνθρωποι εἶναι.

Χαίρομαι ποὺ δὲν εἶχε χρήματα ὁ Φαρδὺς γιὰτὶ
μοῦ φαίνεται πὺ ἦταν τέτοιος ποῦ, ἂν εἶχε, ὅ' ἄ-
φινε τὸ νησί τοῦ καὶ θὰ γινόταν γιὰτὸς ἡ καθη-
γητῆς καὶ θὰ χανόταν μέσα στοὺς τόσους γιαντροὺς
καὶ καθηγητῆς ποὺ τρέφει ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ στὸ
δέκατον ἑνῶτο αἰῶνα. Γιὰτὶ δὲν πιστεύω πὺς θὰ
ἦταν τότε πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς συντεχνίτες τοῦ.
Ἐνῶ τώρα, μένοντας Σαμοθρακίτης, ἐπειδὴ ξεχώ-
ριζε ὅσο καὶ νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς συντοπίτες τοῦ, ἐγὼ
ποῦ πέρασα ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ χρόνια ἀφ' οὗ πέ-
θανε, τὸν ξέρω καὶ μοῦ μιλά γιὰ τὸ νησί τοῦ, αὐτὸς
μόνος τόσο, ὅσο μοῦ μίλησαν ἔλοι μαζὺ οἱ ἄλλοι
Σαμοθρακίτες, ζωντανοὶ καὶ πεθαμένοι, ἀπὸ τὸν
καιρὸ τοῦ μεγάλου κατακλυσμοῦ.

Καὶ μοῦ ἄρεσε ποῦ οἱ νησιώτες μὲ περηφάνειαν
μοῦ ἀνέφεραν τὸ ὄνομα τοῦ πεθαμένου πατριώτη
τοὺς καὶ μοῦ ξανάλεξαν λόγια ποὺ τοὺς εἶχε πεῖ,
καὶ μιλοῦσαν μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὴ μικρὴ βιβλιοθήκην
τοῦ νησιωτικοῦ σπιτιοῦ τοῦ, ἐκεῖ ποῦ κἀθετο ἀκόμα
ἡ χήρα τοῦ καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ. Σὲ κανένα ἄλλο
σπίτι σ' ἔλα τὸ νησί δὲ βρίσκονται μαζωμένα τόσα
βιβλία καὶ ὅμως ἔλα ἔλα δὲ θὰ εἶναι ἴσως τριακό-
σια. Ἄν εἶχε γράφει μονάχα τὸ βιβλιαράκι τοῦ καὶ
τ' ἄρθρα τοῦ γιὰ τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους, δὲ
θὰ μ' ἄρεσε τόσο ὁ ἀνείκελος ἱεραρχὸς τῶν ἀπλοϊ-
κῶν νησιωτῶν γιὰ τὸ γραμματισμένο πατριώτη τοῦ.
Μὰ ὁ Φαρδὺς ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὸ νησί τοῦ—ἴσως
κατὰ τύχην, ἐπειδὴ ἀναγκάστηκε νὰ ζεῖ ἐκεῖ—καὶ
γιὰ τὸν πρῶτον κατακλυσμὸ, τ' ἀρχαῖα τῆς Παλιά-
πολης, τοὺς Καθεδρικούς, καὶ γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς
καὶ τοὺς Γενοδέζους ποὺ στὸν καιρὸ τοὺς χρίστηκε
ἡ Χώρα στὸ ψηλὸ ἐκεῖνο κατατόπι ποὺ βρίσκεται,
γιὰ τοὺς Τούρκους ποὺ πήραν τὸ νησί στὰ 1402 καὶ
γιὰ τὸ χαλασμὸ στὰ 1821,—γιὰ τὴ ζωὴ ὅλη τῆς
πατρίδας τοῦ. Καὶ ἐξ αἰτίας τὸ νησί τοῦ καὶ ἀρχί-
ζοντας ἀπ' αὐτὸ, ἐνδιαφέρθηκε ἔπειτα καὶ γιὰ ὅλο
τὸ ἔθνος τοῦ. Γι' αὐτὸ ἐγκρίνω τοὺς Σαμοθρακίτες
ποὺ τὸν θαυμάζουν, γιὰτὶ προκαθάνονται πὺς ἡ ὑψι-
μότης τοῦ θὰ μὲ βοηθήσῃ ἐμένα τὸν ξένο νὰ νοιώσω
καλλίτερα τὸν τόπον τοῦ. Ἰσως ἂν δὲν ἀπόμεινε στὴ
Σαμοθράκη ἡ ὕμνησις τοῦ Φαρδὺ δὲ θὰ συλλογίζε-
μον οὔτε τόσο στερογγυλὰ τὸ νησί αὐτὸ, οὔτε τόσο
σχετικὰ μὲ τὸ ἔθνος μου. Ἡ ὑπεροχὴ ποὺ τόσο
ἀνείκερα τοῦ ἀναγνωρίζουν οἱ πατριώτες τοῦ δὲν
πῆγε χαμένη, ἐνῶ ἂν εἶχε γίνῃ ἕνας ἀπὸ τοὺς χί-
λιους μύριους κοφίους γιαντροὺς, δασκάλους ἢ δικη-

σκομισμένους ποὺ ἔρχονται. Πότε σωρεύεται βα-
ρειόκομη στὸ αὐτοκρατορικὸ κατῶφλι κάτω ἀπὸ τὰ
πέτρινα λιοντάρια καὶ δὲ σκεύει σὰν τὴ Μοῖρα,
σκοῦζει μόνο καὶ καταριέται μὲ τὰ χέρια δεμένα
γύρω στὰ γόνατα.

«Ὁ Ἄδῃ, καὶ ὁ Ἀρᾷ, καὶ ὁ σεμνὸς Ἐριν-
νύες, ἐρῆθητε, βοηθήσατε, ἐκδικηθεῖτε τὸν πατέρα
μου, τὸν ἀδικοσκοτωμένο καὶ πέψτε μου, πέψτε
μου τὸν ἀδερφὸ μου!..»

Ἔβλεπε μπροστά τοῦ ἡ Ἠλέκτρα καὶ τὴν πα-
ρακολουθοῦσε μὲ τὰ μάτια τοῦ, τὴν ἔβλεπε ἀκ-
κουμπημένη στὴν πόρταν, ἀνάμεσα στὸν Ὀρέστη
καὶ στὴ Χρυσούλαν, πότε πάλι πίσω ἀπὸ τὸ πιάνο
ἢ ἀπάνω στὴν ὀροφὴ ἢ πέρα ἀπὸ τὸ παράθυρο μα-
κριὰ στὰ βᾶθη τ' οὐρανοῦ...

(—Θέ μου! Πνίγομαι! Πνίγομαι!)

Πετάχτηκε ὁ Ὀρέστης ἀπάνω καὶ ἀνοίξε τὸ πα-
ράθυρο καὶ χύθηκε μέσα εἰς ὥρατο κύμα ζωντανὸ
ἀπὸ ἥλιο καὶ φωνὴς καὶ ἔδωξε τοὺς ἥσιους τοὺς
ἀπόκοσμοις ποὺ εἶχε μαζέψει γύρω τοὺς ἢ ἔξταση
τοῦ Γοργία.

— Πάμε περίπατο; φώναξε ὁ Ὀρέστης γιὰ νὰ
ἐξορκίσῃ τὸ βραχνὰ τοῦ Γοργία καὶ νὰ βγοῦνε ὅξω
καὶ νὰ γλυτώσουν.

— Ποῦ νὰ πάμε; Ποῦ νὰ πάμε; ἔλεγε ὁ Γορ-
γίας, σαστισμένος γιὰτὶ τοῦ κόψανε τόσο ἀπότομα
μέσ' στὴ μέση τ' ὄνειρό τοῦ. Ποῦ νὰ πάμε;

— Πάμε στὸν κῆπο τοῦ Κλονη, πρὶ νὰ κλείσει.
Καὶ στράφηκε στὴ Χρυσούλαν. Κι αὐτὴ σηκώ-
θηκε εὐτὺς καὶ ἔβαλε τὸ καπέλο τῆς καὶ τὰ γάντια.
Κι ὁ γέροντ' ἀνέστη ἀπὸ τὸν καναπέ καὶ νὰ χάνεται καὶ
νὰ σβήνει ἡ Ἠλέκτρα καὶ νῆρχεται ἀπὸ τὰ βᾶθη
ἐνὸς κόσμου ἀνύπαρχτου καὶ νὰ στέκεται μπροστά
τοῦ ἡ Χρυσούλαν. Καὶ χαμογέλασε.. Ἀλλὰ πάλι
σκιά τούτη, μοιάζει τὴ Χρυσόθεμιν, μοιάζει καὶ τὴν
Ἀντιγόνη.

Κ' ἔσκυψε καὶ τὴν ἀκολούθησε.

ΧΙ

Πήρνε τοὺς κοσμοπλημμυρισμένους δρόμους,
καθίνας πνιγμένος σ' ὄνειρό τοῦ, χωρὶς νὰ μπορεῖ
νὰ τὸ διατυπώσῃ καὶ νὰ κυτᾷ κατὰματα τὴν
ἀληθινὴν, τὴν καρπερόστην ζωὴν. Σὰ νᾶχε καθίνας
τοὺς ἕνα κομμάτι σύγνεφο κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ.
Καὶ μέσα τοὺς καθίνας εἶχε ὅλους τοὺς τρισεύγε-
νους καὶ μεταξόχονδους σπόρους, ποὺ ἐσοδειάζουν
πλούσιες τίς ἀπογοητείες καὶ τίς δυστυχίες στὴ

ζωή.

Περάσκανε τὴ μέσα πόρταν τοῦ μουσείου τοῦ
Κλονη χωρὶς νὰ μποῦνε μέσα. Πηγαίνανε στὸν
κῆπον τοῦ. Εἶχανε χιλιάδες φορές δεῖ καὶ ξαναδεῖ
τὰ ξανθὰ κεφάλια τῶν πεθαμένων μαρκισσῶν ποὺ
ἀργοσαλεύουνε στὰ βᾶθη τῶν περπατῶν καθε-
ρῶν (ποῦ νᾶναι τώρα! ποῦ νᾶναι τώρα!) καὶ εἶ-
χανε βαρεθεῖ νὰ βλέπουνε τὰ χρυσὰ δαχτυλίδια
καὶ τίς ζῶνες ποὺ κλειδῶσανε τὰ μαρμαίνα λαγύ-
νια τῶν χλωμῶν πυργωδέσωνων ποὺ ἐπλωμένους
σὲ σκληροὺς κανκπέδες μπροστὰ στὰ στενομάκρουλα
γοτθικὰ παραθύρια τοῦ πύργου, ποθολαχταροῦ-
σανε τὰ σταυροφόρα χέρια τῶν Μακροζενιτεμένων
νάρθων ἀποκεῖ πέρα καὶ νὰ τὰ λευτερώσουν. Ἡ
περιμέναν τὸν ἔμπορον τροβαδούρον μὲ τὰ ξανθὰ μα-
κριὰ μαλλιά, μὲ τὸ γλυκὸ λαγούτο καὶ τὰ γαλάζια
μάτια. Κάτω ἀπὸ τὸ στενὸ παράθυρο, στὸν ἥσιο
τοῦ Πύργου στεκόταν καὶ τραγουδοῦσε. Τραγου-
δοῦσε τὴν ἀγάπην καὶ τὸν πόλεμον, τραγουδοῦσε τὰ
χέρια τὰ κρινένια καὶ τὴ χάσιν τῆς Κυράς...

Ὁ Ὀρέστης πῆγαινε λίγο μπροστὰ συλλογι-
σμένος.

Ἡ Χρυσούλαν ἀκουμπημένη στὸ μπράτσο τοῦ
Γοργία, ἐρχόταν ἀποπίσω. Ἡ ξεθωριασμένη ρεντι-

γόρους που χάρισε της Ρωμαιοσύνης κάποια τεμπελιά πολλών παιδιών της και κάποια πατρογονική σχολαστικότητα, δε θα με συγκινούσε δόλοτα ο ξιπασμός των νησιωτών.

Θα ήταν όμως, μου φαίνεται, πιο χρήσιμος για όλους ο Φαρδός αν, αντί να καταπιастεϊ σε τόσα ζητήματα με τόση πολυπραγμοσύνη, περιόριζε το νου του κ' έγγραφε ένα βιβλίο για τη Σαμοθράκη τέτοιου που όποιος Ρωμικός τύχαινε να αντικρύσει τη Σαμοθράκη να του έρχοταν στο νου άμέσως το βιβλίο αυτό. Μα δεν τον άφηνε η Λογική να αναλύσει τον έαυτό του ως το βάθος. Έπρεπε προπάντων να καταργηθούν οι τόνοι και τα πνεύματα. Ήταν γραμματισμένος άνθρωπος. Μπορούσε να μη μιλήσει για όλα;

Συχνά ο νους των ανθρώπων που στοχάζονται παραστράττει από πάρα πολύ μεγάλη δόση λογικής. Τον αν παραστράττει σε πολλά και του Φαρδού ο νους, είναι ζήτημα που μπορεί κανείς να το πάρει και έτσι και αλλιώς, ανάλογα με τα μάτια που τυχαίνει να έχει η ανάλογα με τη θέση που στέκεται και κυτάζει τον κόσμο.

Έγω που άγναντεύω τον κόσμο από το νησί μου, καλοκαθισμένος στη θέση μου που ο ίδιος την ηύρα, μέσα στα σύνορά μου, δε μου άρρσει κανένας Φαρδός γιατί έλοι τους έχουν για θεό τη Λογική. Τον Πλάτωνα τον συγχωρώ γιατί ήταν τεχνίτης στο γράψιμο, μα η Λογική δεν υπάρχει όσο και να υπάρχουν λογικές πολλές, του καθενός μας και από μία, ανάλογες με το λογικό (την ιδιοσυγκρασία δηλαδή του καθενός ανθρώπου. Όπως και η Έπιστήμη δεν υπάρχει, παρά μόνο πολλές επιστήμες ανάλογες με τον κύκλο των φαινομένων που η κάθε μία περιέχει. Όπως και η Αλήθεια δεν υπάρχει, παρά μόνο αλήθειες άπειρες και πολύχρωμες, για την καθημερινή χρήση (δηλαδή τις καθημερινές ανάγκες) του καθενός ανθρώπου, η της καθέμιας φυλής, η του κάθε πολιτισμού.

(Ακολουθεί)

ΙΔΑΣ

ΑΡΓΥΡΕΙ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗ

ΠΑΛΙΟΙ ΣΚΟΠΟΙ

ΠΟΤΑΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΑ ΔΡ. 2

ΚΑΙ ΔΡ. 3 ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΙΑ ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ

κότα του γέρου καθηγητή, άνοιγονλειούσε κι άναπετάριζε όταν της φυσούσε ο άέρας, λές κ' είχαν δυο μεγάλες φτερούγες κάποιου πράσινου έξωτικού πουλιού.

Περνούσανε ζάλο και ζάλο την αύλη του μου σείου και κυτάζανε τ' αλλόκοτα στολίσματα τριγύρω—ζώα παράξενα με ούρα ψαριού και με πονηρά μπάκια, μια έξωτικιά και σφιχτόδεντρη βλάστηση ακάθαρτων μαρμαρών, χαμηλές καμαρωτές πόρτες ζωσμένες με πέτρινα άμπελόφυλλα και τέρατα κι άγίους και σάφρες, που κρύβονται πίσω από τα κλήματα και άλληλοκυνηγούνται.

—Τι άηδεια! τι άηδεια! μουρούριζεν ο Γοργίας και σούφρωνε τα χείλια του και τα φρύδια.

Κ' η Χρυσούλα ένοιωθε ένα πικρόγενο φόβο ανάμεσα στα ζώα και τα τέρατα αυτά κι άράωσε τα βήματά της λαχταρώντας να μπει στον κήπο και να δει πρασιναδά και παιδάκια και ν' άλαφρώσει.

Και θυμήθηκε όταν έμπαινε στο Λοδθρο πώς γοργοδιάβαινε τις άστυριακές κ' αίγυπτιακές άρχαιότητες, τους τερατόμορφους και χοντροσωματους θεούς που ήλιθια και πλατιά σου γελούνε—πώς έτρεχε, σά να την κυνηγούσαν, η ψυχή της πλαντούσε, κατασκαπαζότανε... Θέ μου! Θέ μου!

Ο "ΝΟΥΜΑΣ",

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΚΕΡΙΑΚΗ

ΣΥΝΤΡΟΜΗ ΧΡΟΝΙΑΤΙΚΗ

Για την Αθήνα Δρ. 8.—Για τις Έπαρχίες Δρ. 7

Για το Έξωτερικό Φρ. Χρ. 10.

Για τις Έπαρχίες δεχόμαστε και τρίμηνες (2 Δρ. την τριμήνια) συνδρομές.

Κανένας δε γράφεται συνδρομητής εδω στείλει μπροστά τη συνδρομή του.

10 λεπτά το φύλλο λεπτά 10

Τα περασμένα φύλλα του Νουμά πουλιούνται στο γραφείο μας στη διπλή τιμή.

ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ. Στα κιάσκια (Σύνταγμα, Ομόνοια Έθν. Τράπεζα Έπ. Οικονομικών, Σταθμός Τροχόδρομου (Ακαδημία), Βουλή, Σταθμός υπόγειου Σιδηρόδρομου Ομόνοια), στο κιάσκι Γιαννοπούλου (Χαυτεία), στα βιβλιοπωλεία Έστίας Γ. Κολάρου και Σακέτου (άντικρυ στη Βουλή).

Στην Κέρκυρα, Πάτρα και Βόλο, στα Πραχτορεία των Έφημερίδων, στον Πύργο στο βιβλιοπωλείο του κ. Κ. Βαρουξή.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ

Καβαδίας και Σία—Ο μπαλίας—Καινούρια σαμάρια—Παπαδοκανγής—Η «Ακρόπολη».

ΟΧΙ πια άρχαιολόγος, ούτε και άρχαιοκάπηλος, μα σωστός άρχαιοφάγος άποδείχτηκε ο Καβαδίας με το πανηγυρικό ξεσκέπασμα που τούκαμε ο «Στρ. Σύνδεσμος». Είτανε Γεν. Γραμματέας της Έρχαιολογικής Έταιρίας, είτανε Γενικός έφορος των Έρχαιολογικών, είτανε...—μα και τί δεν είτανε αυτός ο χριστιανός;—και διαχειριζότανε μιλιούνια και μιλιούνια, δίχως να δίνει λόγο σε κανέναν, δίχως να ποικιλεί κανείς να δει αν είναι τίμια η διαχείρησή του, γιατί είχε προστάσει παντοδύναμος, γιατί είτανε κι αυτός μια από τις πέντε δέκα σάπιες κορυφές της Έλλαδικής πολιτείας.

Ο κ. Στ. Δραγούμης, μιλώντας άλλοτε για την Έρχ. Έταιρία, είπε πως αν ξεσπάσει ποτέ η καταδόρα της Έρχ. Έταιρίας θα βρωμίσει άλάκαιρη η Έλλάδα. Κ' έτσι έγινε. Μόλις ο «Στρ. Σύνδεσμος» άγγιξε αυτή την καταδόρα, ξεχύθηκε τόση βρώμα που κίνετος είναι να πέσει και πανούκλα στον τόπο μας. Και δε λαοπικυλίστηκε μοναχά ο Καβαδίας. Τράβηξε μαζί του και τον κ. Τζιθανόπουλο, το δεινό είδαγγεά του Άρείου Πάγου,

Α! κι όταν είτανε επιτέλους στα μάρμαρα τα έλληνικά, πώς άνοιγε ο ούρανός και η ψυχή, πώς ήσυχάζανε κι όμορφάινανε οι θεοί και τα ζώα και τα φυτά, ένα άεράκι γλυκότατο, ένας μπυρτός από τη Μεσόγειο θάλασσα έρχότανε και περνούσε από πάνω της και της χάδευε τα μαλλιά και τη ζωή και φιλούσε τα μηλίγγια της και της κρυφομιλούσε για την πατρίδα και για την καλοσύνη και για τα γαλανά άκρογιάλια!..

Καθίσανε σ' ένα μπυρτάκι μπροστά στους χορηγισμένους πέτρινους άγίους και στα σπασμένα μεσαιωνικά αγάλματα που είναι σκορπισμένα κάτω από τα δέντρα και στις παράμερες γωνίες—ζώα της Άποκάλυψης τρομαχτικά κι άνυπαρχτα που άνοιγουνε τα στόματά τους και γελούνε, Πανυχίες ύποταχτικές που κρατούνε ένα γυμνό παιδάκι στα χέρια τους και σέ κυτάζουνε, σά να σου ζητούνε έλεημοσύνη.

Καθίσανε και καθένος τους τριγυρισμένους είτανε από ένα κόσμο δικό του, άπροσπέλαστο στον άλλο. Ο Γοργίας άρχισε πάλι να μιλάει για τα δράματα

που άλλη έγνοια και του λόγου του δεν έχει παρά, σάν τον κ. Στ. Στρέϊτ, να γελαμάρε κάθε μέρα τδνομά του στις έφημερίδες, και νάναι άντιπρόεδρος της Έρχ. Έταιρίας για τα μάτια, άφίνοντας έτσι λεύτερο τον Καβαδία να ένεργει λεύτερα ό,τι θέλει και να τσεπώνει, άκόμα πιο λεύτερα, όσα βαστάει η ψυχή του.

*

Κ' ΕΤΣΙ με τον καινούριο δρόμο που πήρε τώρα ο «Στρ. Σύνδεσμος» σά να πλαταίνει κάπως το έργο του, βγάζοντάς το από τα στενόχωρα στρατιωτικά σύνορα. Μπαλταδιά γερή σε κάθε σάπιο. Ό,τι δεν άποκόπησε ως τώρα νάγγιξει η συναλλαγή, ό,τι σεβάστηκε η κομματική άρειότητα κ' η κοινωνική ψευδοσύνη, ός το βάρσει κατακέφαλα κι ός το γκρεμοσπάζσει ο «Σύνδεσμος». Κάθε Έταιρία και κάθε Τράπεζα, άκόμα και κάθε μεγάλη δημόσια θέση, έχει και τον Καβαδία της, άφου Ρωμαίικο θα πει, και είναι, ένα τσιφλίκι που πέντε δέκα τέτοις επιτήδαιοι και κατεργχάριοι το χαιρούνται. Να δουλέψει λοιπόν άλύπητα ο μπαλίας. Έτσι θα καθαριστεί ο τόπος κ' έτσι θα μπόρουν οι ίκανοί και τίμιοι (γιατί θα υπάρχουν, δε γίνεται, και τέτοις άγριαθώποι στον τόπο μας) να δουλέψουν και να τιμήσουν τις θέσεις που τόσα χρόνια τώρα ρεζιλεύονται.

*

ΜΑ θα βρεθούν οι καλύτεροι (αυτοί δε οι άγριαθώποι που λέμε παραπάνω) για νάντικαταστήσουν τους κατεργχάριους και τους άνίκανους;

Χμ! σάν κάπως δύσκολο το πράμα. Ο «Στρ. Σύνδεσμος» ίσαμε τώρα μάς έδειξε πως μπορεί να γκρεμίζει, μα δε μάς έδωσε κανένα σημάδι πως μπορεί και να χτίζει. Μόνο μπαλτα τον βλέπουμε να κρατάει, όχι και φανέρι, στο χέρι του.

Θέλουμε δηλ. να πούμε πως, το να βγάλεις έναν Καβαδία από μια θέση και να βάλεις άλλον Καβαδία στην ίδια θέση δεν κανείς τίποτα. Για να γίνει δουλειά, πρέπει να βρεθεί ένας που να μην είναι Καβαδίας. Ξέρεις και μπορείς νάν τον βρείς αυτόν; πάει καλά. Άλλιώτικα, άφισέ μας τον καλίονε, για να μην το πάθουμε και μεις σάν τους άμοιρους γαδάρους που πανηγυρίζανε σάν πέτρινα ο παλιός σαμαρτζής και ύστερ' άμέσως τον άποζητούσανε, γιατί ο καινούριος σαμαρτζής τους έφταινε τα σαμάρια πιο βρια και πιο στενόχωρα.

*

ΠΑΠΑΔΟΚΑΥΤΑΣ και το μέγα έλεος! Ο δεσπότης της Άδριατικής έβαλε με το Μητροπολίτη της Αθήνας κι άνάμετα σ' άλλα δημοσίεψε στις έφημερίδες και τίς έκούθα για το Σεβασμιώτατο και την Ι. Σύνοδο:

«Πρόστυχοι εις γενετήν και άνατροφής, άνθρωποι ήμμοιθεις και άνατροφέντες εις παιδικής ηλικίας εις άτυμόφαιρον δυσώδη και βρω-

τού Σοφοκλή του—πόσο μοιάζανε τα έλληνικά τοπία, άπλά, καλογραμένα, φωτεινά! Και μοιάζουν άκόμα κάποιες ιερόκλωνες ήλιοστάλαχτες έλιές της Άττικής γεμάτες φώς και τρυγούδια. Έτσι κι ο σπόρος του μύθου πέφτει, φυτρώνει, βγάζει φύλλα, ύψωνετι και φουντώνει στο καταπρόφυτο διονυσιακό λυλούδι της τρυγώδιας και καμπανίζει μέσα σε φώς άπολλώνειο. Σά μαγικό δέντρο θαματοργών φακίρηδων.

Η Χρυσούλα τον άκουε και πολεμούσε να χαμογελάσει. Μα ο νους της πεταλούδιζει άλλοθι. Κ' ήθελε να πέσει χάμω, πίστομα, μπροστά στις πέτρινες Παναγίες και ν' άπλώσει τα χέρια της άπάνω στα γόνάτα τους και ν' άρχισι το κλάμα.

Κι ο Όρέστης, άνήτυχος, δεν μπόρουνε να καθίσει, να κυτάξει με ήρεμία γύρω του και μέσα και ν' άρμονίσει τις όρμες που ξεσπούσαν άσύνταχτες κι άντιφατικές στην ψυχή του.

(—Υποφέρω φοβερά. Κάτι μέσα μου γκρεμίζεται και πέφτει. Δεν μπόρω ν' άγγίξω τίποτα από τη ζωή, χωρίς ν' άνατραχτώ όλος από άγανάχτηση κι άηδεια. Θέλω να φωνάξω, να γελάσω δυνατά, να τραντάξω τα μπράτσα μου, να σπάσω τίποτα, να πονέσω, να βουτήσω και τα δύο μου τα

μεράν, ἐστερημένοι πάσης χριστιανικῆς ἠθικῆς, μόνον εἰς ἐπουλότητα, ραδιουργίαν καὶ σκυφαντίαν ἐξασκηθέντες, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχουν συναίσθησιν τοῦ ἠθικοῦ ὕψους τοῦ ἀξιωματός των καὶ ἀναλόγως νὰ προσερχοῦν».

Ὁ κ. Πάλλης μιλῶντας (ἀπροδοτικὰ καὶ ἀντιχριστιανικὰ, καθὼς εἶπαν οἱ Ἀθηναῖκες ἐφημερίδες) γιὰ τὸν ἀρ-βόδο κληρὸ τῆς Τουρκίας οὔτε θὰν τὸ φανταζότουνα πὼς θὰ βγῇ τόσο γλήγορα ἕνας κοτζῆμ δεσπότης νὰ μιλήσῃ τόσο πατριωτικὰ καὶ τόσο χριστιανικὰ γιὰ τὸ Μητροπολίτη τῆς Ἀθήνας.

Χριστιανικὴ εἶναι καὶ ἡ ἀφορμὴ τοῦ καυγᾶ. Ὁ δεσπότης καταγγέλλεται ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη πὼς χεῖροτονάει μὲ τὸ σῶρ παπάδες καὶ τοὺς γδέρνει, παίρνοντας μπόλικους παρίδες γιὰ τὴ χειροτονία. Κι ὁ δεσπότης, ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶ, καταγγέλλει τὸ Μητροπολίτη πὼς τὸν σκυφαντεῖ γιὰ τὸν τὸν φεβῆται μήπως καὶ τοῦ πάρει... τὸ Μητροπολιτικό του θρόνο.

Καὶ βάλ' του ῥίγανη!

★

ΚΑΤΑΧΑΡΙΚΑΜΕ ποὺ εἶδαμε μικρὴ μικρούλα κι ἀ-θροπινὴ τὴν «Ἀκρόπολη» τῆς Τετράδης. Μᾶς τάζει πὼς ἔτσι θὰ βγαίνει πὰ δὴ κι ἀμπρός καὶ τὸ χαϊρόμαστε γιὰ τὸ ἀπὸ σεντόνι γίνεται ἐρημερία, στὸ σκῆμα τῆς «Ἑστίας», —ἐφημερίδα ποὺ θάχει ὅλες τὶς εἰδήσεις, δίχως πολυλογίας καὶ περιττὰ κι ἀδιάβαστα πρῶματα, ποὺ γράφονται μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ γιομίζει τὸ χαρτί.

Ἡ «Ἀκρόπολη» ποὺ πρωτόβγαλε τὰ δημοσιογραφικὰ σεντόνια, πρώτη ἐρχεται καὶ νὰν τὰ πολέμησῃ σήμερον. Ὁ τρώας καὶ ἴσταται, ποὺ λέγανε καὶ οἱ ἄρχαιοι.

ΘΛΙΜΜΕΝΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ

I.

«Ἐλα νὰ κάτσουμε μαζί κοντὰ στὸ πορεθύρι νὰ δῆς πὼς πλέκεται ὁ κισὸς μὲς στῶν δοντεῶν τοὺς κλώνους,

τὴν πικροδάφνη πὼς ἀνθῇ καὶ πὼς ἀλικοβάφει ὁ ἥλιος μ' ἕνα φίλημα τὰ φλόγῳά της ἀνθῆα.

«Ἐλα νὰ δῆς τίς γιανουμιές μὲς στ' ἄσπρα σὰ νυφοῦλες τὰ κόκκινα τριαντάφυλλα πὼς γέρονουν ἀπὸ ἀγάπη, πὼς σέρονται τὸ ἀγιόκλημα νοσταλγικὰ στοὺς τοίχους καὶ ἀναστενάζει μυρουδιές τὴν Πύλωση νὰ μεθύσῃ.

«Ἰσως ζηλέψης... καὶ πλεχτῆς σὰν τὸν κισὸ ἐκεῖ κάτω μὲ τὰ πανώρια χέρια σου τριγύρω στὸ λαιμὸ μου καὶ ἀναστενάζεις μυρουδιές καὶ γείρης σὰν τὸ ρόδο.

«Ἐλα νὰ κάτσουμε μαζί κοντὰ στὸ πορεθύρι.

χέρια στὰ σωθικά μου καὶ νὰ σκίσω τὴν καρδιά μου καὶ νὰ πνίξω τὴ μικρὴ-μικρὴ φωνούλα ποὺ κά-βεται μέσα της καὶ κλαίει.)

Δυὸ περιπλοκάδες εἶσαν σκυφαλωμένες στὸν τοίχο πίσω ἀπὸ τὸν Ὀρέστη καὶ ταρσίζονταν καὶ κουνούσαν τὰ κεφάλια, τὰ πόδια, τὰ χέρια, ἡ μιὰ δὲ πλά στὴν ἄλλη γειτονοτούλες — λὲς καὶ κουνεν-τιάζανε καὶ χειρονομούσαν, ἔπειτα ἔαφνου θυμώ-νανε, πικρόνταν ἀπὸ τὰ μαλλιά, παλεύαιε, σὺρο μαδιούνταν, βρίζονταν, ἔπειτα πάλι ἡσυχάζανε καὶ ἀρχίζανε ξανά νὰ γλυκοκουδεντιάζονε καὶ νὰ σουρεῖονε, ἀργοκουδοντάς τὰ χέρια.

— Θάχεις πὰς τελειώσει τὴν «Καὶνὴ Διχθήκη» σου, Ὀρέστη... ἐρηξεν ἡσυχία καὶ ἀστόχαστα κ' ἔ-σπασε τὴ σιωπὴ ὁ Γοργίας.

Ὁ Ὀρέστης τινάχτηκε ἀπότομα σὰ νὰ τὸν πλήγωσε κανεὶς καὶ τὰ λογία του ἀνερῶσανε, μουγκρίζοντας ὅλα μαζί καὶ πνιγνῆκανε στὸ λαιμὸ του καὶ δὲν μπόρεσε λέξῃ νὰ πεῖ...

— Ὀρέστη μου... Ὀρέστη μου!...

Κ' ἡ Χρυσούλα πετάχτηκε καὶ τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι, σὰν παιδάκι, κ' ἤθελε νὰ τὸν χαδέψῃ γιὰ νὰ ξεχάσῃ...

— Τὴν Καὶνὴ μου Διχθήκη!

II.

«Ἀμέτρητες ὥρες θωροῦ τὴ μορφὴ σου γραμμένη, γλυκιά στὸ χαρτί, γιὰτί;

Στὰ μάτια σου μέσα ζητῶ τὴ ζωὴ σου ν' ἀκούσω ποθῶ τί μοῦ λές, μὴν κλαῖς;

Θολώνει ἡ ματιά σου, τὰ δάκρυα σου τρέχουν! Κρυφὰ σὲ ρωτῶ: — Μ' ἀγαπᾷς; — Γελᾷς...

Καὶ κλαῖς καὶ γελᾷς καὶ σκορπᾷς σὰ θελήσης ζωὴ καὶ φωτιὰ θεϊκή, ὁ εἰκόνα γραμμένη! Τί θὰ πῆς σὰ μιλήσης, γλυκιά;

III.

Τὰ λυγρὰ τους τὰ κυρτὰ περὶφανεσ οἱ λεῦκες μὲ τίς ψηλὰς κορφές, μ' ἀνατριχίλα τὰ λυγοῦν σὰ νῆναι μεθυσμένες ἀπὸ χαρὲς κρυφές.

Τὸν κοντυλένιο τους κορμὸ τὸν ἀσπροφορεμένο νοσταλγικὰ φιλεῖ ὁ Βάγκος μὲ τὰ φύλλα του καὶ στὴ θερμότη του ἀγκάλη τοὺς κλώνους του καλεῖ.

Δόγια γλυκὰ τοὺς τραγουδεῖ, γλυκὰ καὶ ὄνειρεμένα τραγούδια τῆς καρδιάς κ' εἶναι τὰ δάκρυα του κρασί κ' εἶν' ὁ καπνὸς μουσκάτος τῆς θείας του φωτιάς.

Τὰ πλανεμένα χέρια του γιομάτ' ἀπὸ σινοφύλι χνουδάτο, διαλεχτό, τ' ἀπλώνει μὲς στὰ στήθια τους νὰ τίς γλυκοποιήσῃ μεθύσαι μαγικό.

Κ' οἱ λεῦκες πίνον τὸ κρασί... κ' οἱ κοντυλογραμμένες περὶφανεσ κορφές, ἀνατριχιάζουν καὶ λυγοῦν σὰ νῆναι μεθυσμένες ἀπὸ χαρὲς κρυφές.

Ὁδησός.

PINA ΔΕΒΑΝΤΗ

ΦΥΛΛΑΔΕΣ

ΤΟΥ ΓΕΡΟΔΗΜΟΥ*

ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΥΛΛΑΔΑ

ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

A'

ΣΤΗΝ «ΑΚΡΟΠΟΛΗ» ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Κάθε βράδυ τώρα κ' ἐμπρός, ἀγνώριστε πα-τριώτη καὶ κληρονόμε, θὰ τὴν ἔχω τὴν καλὴ σου τὴ συντροφιά. Θὰ ταξιδεύουμε κάθε βράδυ. Ταξίδια τῆς φαντασίας ἡσυχὰ καὶ κρυφά. Θὰ βλέπουμε καὶ θάκοῦμε. Ἀχ, τί θὰ δοῦμε καὶ τί θὰ κούσουμε! Μὰ ρωμιωσύνη ἀλάκρη!

Δὲ θὰ εἶναι μακριὰ τὸ πρῶτο ταξίδι μας. Ἀπάνω στὴν «Ἀκρόπολη» τοῦ σκληρωμένου χωριοῦ μας θὰ-νέδουμε.

Εἶναι φεγγάρι καὶ Μάης μῆνας. Ἡ φύση κοι-μάται μὲ μαγευτικὸ χαμόγελο στὴ χαριτωμένη της ὄψη.

Μισὴς ὥρας ἔρομε ἀπὸ τὸ καλὸ ποὺ κάθου-μαί καὶ σοῦ γράφω. Νὰ πᾶμε μὲ τὸ νοῦ μας γιὰ τὸ γιὰ τὸ. Δυὸ κάδους περνοῦμε, καὶ τὸν τρίτον τὸν κάδο τονε στεφανώνω: ἡ ψιτοχερὴ φανὴ μας Ἀκρόπολη.

Ἀς σταθοῦμε μὲ σιγὴν στὸ μισὸ τὸ δρόμο, Ἐκεῖ, κοντὰ στὸ λάλο τὸ κύμα, ποὺ σιγὰνὰ κατρα-κυλάει καὶ ξεσπᾷ καὶ ἀφορίζει, καὶ μαργαριταρώνει τὴν ἀμμουδιά.

Πατρίδα μου, τί ἀθάνατο πρᾶμα εἶναι αὐτὴ ἡ ὁμορφιά σου. Πρέπει ἄνθρωπος νὰ σὲ στερήθῃ, νὰ καταλάβῃ τὴν αἰώνια σου χάρη! νὰ γεράσῃ στὰ ξένα, καὶ νὰ ξανάρῃ τὴν ἀγκαλιά σου, νὰ ξανα-νιώσῃ. Πατρίδα, χρυσὴ ἀγαπητικὴ μου! καμὲν χώρα δὲν ἔχει τὰ κάλλη σου, τὴν ἀγνήρατη νιότη σου! Σὲ πλημμύρισε τὸ αἶμα, σὲ ρήμαξαν ἀμέτρη-τες σφαῖρες. κ' ἐστὶς ὡς τόσο χαμογέλας, καθὼς ὅταν ἕνας Πραξιτέλης σὲ κοιτάξῃ καὶ χάραξῃ ἐλὴ σου τὴ ζωὴ καὶ τὴ χάρη ἀπάνω στὰ ψυχρά σου τὰ μάρ-μαρα. Βασιλεῖα στήθηκεν καὶ γκρεμίστηκεν, πίστες ἀλλάξαν, ἀμέτρητα ἱερὰ πέρασαν ἀπὸ τίς βασιλι-κές σου τίς θύρες, μὲ χαλάσματα σὲ σκέπασαν καὶ μὲ κέκκαλα σέσπεισαν, καὶ σὺ ὡς τόσο τέτοιαν ὥρα δέχεσαι τὴν Ἀφροδίτη στὴν ἀγκαλιά σου, καὶ γλυ-

* Ἡ ἀρχὴ τὸν ἀρ. 357.

Ἦνα γέλοιο σπάραξε τὸ λαιμὸ του καὶ τὴν ψυχὴ του.

— Ἀ! μὲ κοροϊεύετε καὶ σεις! Ἀ! γελᾶτε κρυφὰ ἀπομίσχ σας γιὰ τὴν τὴν νὰ καταπιασθῶ ἕνα τόσο μεγάλο ἔργο!

— Ὁχι, ὄχι! Σοῦ ὀρκίζομαι, ὄχι, Ὀρέστη. Ἐγὼ! Ἐγὼ ποὺ σ' ἀγαπῶ σὰν παιδί μου, Ὀ-ρέστη!

— Ποιὸς ξέρει, ποιὸς ξέρει!... Ἰσως ἔχετε δι-κιο, ἔπω; ἔχουνε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δικιο. Κανένας νὰ μὴν ἐξετάζει ἀπὸ ποῦ ἔρχεται καὶ ποῦ πηγαί-νει. Νὰ μὴ διακόψῃς τὴ μακάρια γαλήνη τῆς ψυ-χῆς ποὺ κοιμάται ἀπάνω σ' ἀπαλὰ καὶ ἀδίπλωτα ροδόφυλλα τῆς ἀμάθειας καὶ τῆς προτυχίας! Οἱ Συβαρίτες σφάζανε στὴν πολιτεία τοὺς ὅλους τοὺς πετεινοὺς, γιὰτί τοὺς ταράζανε τὸν ὕπνο, προκ-ναγγέλοντάς του τὸ ξημέρωμα.

Τὸ κορμὶ του δὲ ἀνκηθηδοῦσε κ' ἔφρισε. Ὅσο περισσότερο ἡ ἀμφιβολία λύγιζε τὴν ψυχὴ του, τόσο πρὶ πολλὸ ἤθελε νὰ φωνάξῃ, νὰ διαλαλήσῃ τ' ὄ-νειρό του, νὰ κηρύξῃ τὴν πίστη του, λὲς κ' ἤθελε μὲ τὸ θόρυβό καὶ μὲ τίς φωνές του ν' ἀπατήσῃ τὸν ἑαυτὸ του, ν' ἀπατήσῃ καὶ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ κατασκευάσῃ τὴν ἀσώπαστη φωνὴ τοῦ δισταγμοῦ

ποὺ ὕψανε μέσα τὴν ψυχὴ του τὸ κεφάλι καὶ σφύ-ριζε σὰ ρίδι πεινασμένο.

— Ἀ! φοβοῦμαι, θὰ τρελλαθῶ! Ἡ λογικὴ λέει: Βάλε φράγτες δεξὰ καὶ ἄριστε στὰ μάτια σου καὶ σκύψε κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ καὶ γόρῃς μερνοχτί; κοτοδεμένος στὸ στενωπὸν κύκλο τῆς ζωῆς—σὰν τὸ ἄλογο στὸ μαγγανοπήγαδο. Μὴν ὕψωνες τὸ μέτωπό καὶ μὴ ρωτᾷς! Ἀ! τὸ ξέρω! Μὰ δὲν μπορῶ! Θὰ σηκῶ τὸ μέτωπό καὶ θὰ σηκῶ τὸ χέρι, ὄχι ἀνοιχτὸ σὲ ζητιάνος μὰ σφιγμένο σὰν ἐκ-δικητῆς καὶ θὰ ρωτήσω τὴ Μοῖρα—τὴ Μοῖρα ποὺ δὲ μιλεῖ μόνο σκοτώνει. Πές μου τί εἶμαστε; Τί 'ναι ἡ ζωὴ καὶ τί 'ναι ἡ ἀγάπη καὶ τί ὁ θάνα-τος; Κ' ἐμεῖς γιὰτί τρέχουμε ἔτσι; Καὶ ποιὸς μᾶς σπρώχνει; Καὶ ποῦ τᾶμα; Ποῦ πᾶμε;

Φώναζε ὁ δούτσος Ὀρέστης κ' ἔσφιγγε τὴ γροθιά του... Τοῦ κᾶκου... Τοῦ κᾶκου... Ἐνοῶθε πὼς τὰ λέει ψέματα. Πὼς θέλει νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν ἑαυτὸ του μὲ μεγάλα λόγια παληκαροσύνης. Ἐ-νοῶθε ὁ Ὀρέστης μὲ τοὺς πρωτόπειρους κολυμπη-τάδες ποὺ φωνάζουνε ὅταν πέφτουν ἀπὸ ψιλά γιὰ νὰ πάρουνε κουράχιο... Τοῦ κᾶκου... Τοῦ Ὀρέστη τὴ δύναμη ὅλη τὴν ἔτρωγε ἕνα μεγάλο σκουλήκι. Ὅσο ἡ ἀμφιβολία θέρεισε μέσα του, τόσο κ' ἐνοῶθε τὴν

κοπαίσεις μαζί της μέσα στην ασχημένα λάμψη του φεγγαριού σου.

Τί παράξενος όμως Παράδεισος! Μὲ τί ἀγγέλους, ποὺ θὰ τοὺς ἀρνιόταν ἡ μαύρη ἡ Κόλαση!

Διάβαζα καὶ ξαναδιάβαζα στὴ νύκτα μου, πῶς τοὺς μεγάλους σου ἐκείνους ἡρώους, τοὺς λαμπροῦ σου τεχνίτες ἡ δύναμη τῆς ὁμορφιάς σου τοὺς γέννησε. Τὰ διάβαζα καὶ σὰ Βαγγέλιο τὰ πίστευα. Τώρα όμως ποὺ σὲ διαδίδω κ' ἐμένα, τέτοια θάματα δὲ βλέπω νὰ φτείνης. Αἰῶνες σὲ βυζάνει ἕνας Τούρκος, κι ὡς τόσο τὸ αἶμα του μένει τὸ ἴδιο. Ἡ ἴδια ἡ εὐφη του, ἡ πίστη, ὡς κ' ἡ βλαστημιὰ του ἡ ἴδια.

Ἀφοῦ δὲν ἀνοίξεις τὰ σπλάχνα σου νὰ τὰ καταπιῇς τὰ γένη τὰ ψυχοπαίδια σου, πῶς δὲν τὰ ἡμέρεψες, πῶς δὲν τὰ καμῖες ἕνα μαζί σου; πῶς δὲν τὰ νάθρεψες νὰ σάγαπουν καὶ νὰ σὲ τιμοῦν, τὴ γλώσσα σου νὰ μιλοῦνε, νὰ λατρεύουν τὸ Σταυρό σου, καμὰρι νὰ σέχουν καὶ τὴν καταγωγὴ τους νὰ ντρέπονται; Ἐσὺ ἡ Βασιλοπούλα, ποὺ ἕναν Ἡρώδη μιὰ φορὰ μάγευες καὶ δικό σου τὸν ἔκαμνες, πῶς νὰ μὴν τὰλλάξης μὲ τὴ θαματοουργίᾳ σου τὴ χάρη, τὸ σκυλολόγι ποὺ θρέφεις;

Ἔρω, ξέρω τί ἐπαθες, Πατρίδα τρελλή καὶ ξεμυαλισμένη! Εἶναι χρόνια καὶ χρόνια ποὺ ξελαγιάστηκες! Σ' ἀτίμασαν ἀμέτρητα ἔθνη! Ἐμῖνε ἡ ὁμορφιά σου, μὰ ἡ καρδιά σου δὲν εἶναι ἡ πρώτη καρδιά· καὶ κάθεται τώρα καὶ τὰ παχαίνει αὐτὰ τὰ θεριά. Τὸ ξέρεις πῶς θρέμματά σου δὲν εἶναι, πῶς κόλλησαν ἀπάνω σου καθὼς ψώρα. Μὰ δύναμη πιά δὲν ἔχεις τέτοιες ψῶρες νὰ ξετινάξεις ἀπὸ τὰ στήθια σου καὶ μῆτε σὲ πειράζουν πιά τώρα, ἀναίσθητη ρωμοσύνη!

Τίποτε, τίποτε πιά δὲ νοιώθεις, μῆτε τὴν ὁμορφιά σου δὲν τηνε νοιώθεις!

Ἀψυχο μάρμαρο ἔγινες, ἀγαλμα κουτσουρεμένο, δίχως ψυχή!

Πάμε παρέκει. Νά τινε ἡ Ἀκρόπολις· ἔχει ἡ Γενοβέζικη. Ἐκεῖνη εἶναι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά κατὰ τὴν τούρκικη τὴ γειτονιά. Τούτη εἶναι ἡ δική μας ἡ Ἀκρόπολις· χάλασμα ρημασμένο, μὰ χάλασμα ποὺ σὲ βλέπει καὶ σοῦ μιλάει. Ἐκεῖ ἄλλος δὲ μιλάει παρὰ τὸ Κόλι τὴ νύκτα. Ἐδῶ πέτρες, χώματα, βράχοι, ὅλα μιλοῦν. Κοίταξε· μένουν ἀκόμα τοῖχοι γεροὶ κι ἀκρέμνηστοι κολλημένοι στοὺς βράχους. Σεισμοί, φουρτοῦνες, Φράγκοι, Τούρκοι! Ὅλοι τὸ χέρι τους ἔβαλαν! Κι ὡς τόσο μένουν ἀκόμα τοῖχοι! τὰ χέρια ποὺ τοὺς ἔχτισαν εἶχαν μέσα τους

ἀνάγκη νὰ φωνάζει δυνατὰ σὲ ὅλο τὸν κόσμο καὶ νὰ διαλαλήσει τὴν πεποίθησιν καὶ τὴν πίστη στ' ὀνειρό του...

— Ὁρέστη μου, ἀγάπη μου, μὴν κάνεις ἔτσι, φώναζε ἡ Χρυσούλα μὲ τρόπο κυτᾶζοντα τὴ χλωμάδα τοῦ Ἀγαπημένου της.

— Ἀ! γελῶ ὅταν ἔρχονται καὶ μοῦ λένε: Δὲν ἐνοῦσες τὴ ζωὴ! Ἡ ἐξέγερσὶς τοῦ ἐναντίον τῆς Πραγματικότητος εἶναι παιδικήσικα καὶ δογματικὴ, κ' εἶναι περισσότερο ἀπὸ ἀναιδέα, εἶναι ματαιοπονία κ' ἡλιθιότητα ν' ἀγγίζεις; στὰ μεγάλα μυστικά! Αἴ! δὲν εἶμαι πραχτικὸς ἐγώ, δὲν εἶμαι μουλάρι ἐγὼ δεμένο στὸ μαγγανοπήγαδο τῆς ὀλιγαρχικῆς, τῆς σίγης καὶ στωχονοικοκυρίστικῆς ζωῆς. Καὶ δὲν εἶναι σκοπὸς τῆς ζωῆς μου ἔμένα νὰ τρώγω μόνο, νὰ χωνεύω καὶ νὰ κοιμῶμαι. Ὅχι! ὄχι!

Ἀναψὲ τὸ αἶμα κ' ἕνας πυρετὸς φλόγισε τὰ μέτια του καὶ τὰ λόγια.

— Νὰ γαιῶ καθηγητῆς, γεροντάκι κ' ἐγώ, νάχω σπίτι, νὰ κάμω παιδιὰ, νὰ ἐπιδράσω στενὰ γύρω μου ν' ἀπλώσω τὰ μπριτσάκια μου καὶ ν' ἀγκαλιάσω μιὰ νοικοκυρίστικη, προσοδοφόρα κι ἀκίντητη ζωὴ—ψίχουλα μικροσκοπικὰ σὲ γιγάντια

τὴν ἀθανασία. Ἀς ἀνεδοῦμε ἀκόμα. Ἐδῶ, ἐδῶ εἶναι ἡ Ἀκρόπολις τῆς ἀρχαίας τῆς χώρας. Ἡ χώρα ἔγινε χωράφι, καὶ τὸ σπέρνουνε Τούρκοι. Μὰ ἡ Ἀκρόπολις μένει ἀπάνω σὲ βράχο ριζωμένο στὰ βάθια τῆς γῆς. Ἀπὸ ἐδῶ κοιτάζανε νύκτα καὶ μέρα κατὰ τὸ πέλαγο, μὴν τύχη καὶ προβάλλῃ ἔχτρος. Καὶ τί ἔχτρος! Μὲ τὴν ἴδια τὴ γλώσσα, τὴν ἴδια ἠθοσκέια, τὴν ἴδια ὁμορφιά καὶ παλικάριά, μόνο ἀπὸ ἄλλο νησί! Καλότυχος ἔθνος, ποὺ εἶχε τέτοιους ἔχτρος!

Ἀς καθίσουμε σ' αὐτὸ τὸ λιθάρι. Κοίταξε γύρω, κοίταξε πῶς τὰ λούζει τὸ φεγγάρι· τὰ κοιμισμένα ἔκλεινα βουνά. Εἶναι τῆς Ἀσίας βουνά. Ἀὖς καὶ πασκίζει τὸ φεγγάρι νὰ τὰ ξυπνήσῃ, νὰ τὰναστήσῃ, νὰ τὰ χρυσώσῃ, σύννεφα νὰ τὰ κάμῃ, νὰ τὰνεβάσῃ στὸν οὐρανό. Ἀὖς καὶ τὰ γένη τὸ κορφοβούνι τῆς Ἰδᾶς κοιτάζει μὲ τὰ μάτια νυσταγμένα μύριες Νύφες καὶ Βοσκοπούλες ποὺ χορεύουνε κάτω, μέσα στοὺς λόγγους. Ἐαρρεῖς πῶς τίς ἀκούς τίς φλογέρες καὶ παίζουσι! Ἐλευθερί ἀπάτη τῆς φαντασίας! Τοὺς λόγγους ἐκείνους τοὺς σαδανώνει σκοτάδι ἀμίλητο καὶ βαθύ.

Στρέψε κατὰ τὴν ἀντικρινὴ τὴ μεριά, κατὰ τὰ ὄρη ποὺ ἀραδιασμένα λὲς καὶ πλαγιάζουν ἀπάνω στὰ ἡμέρα κύματα. Βουνά τοῦ νησιοῦ, γελαστὰ καὶ χαριτωμένα. Ἀὖς κ' ἡ φύση τὰ χαδεύει, κι αὐτὰ φαχατεύουν. Νυσταγμένα κι αὐτὰ, ξέννοιαστα καὶ βαριά. Μῆτ' ἕνας στεναγμὸς δὲν ταραῖζει τὸν ὕπνο τους!

Χύνε τὸ φῶς σου, φεγγάρι μου, μέσα στὸ μαγευτικὸ αὐτὸ κοιμητήρι! Ἀς κοιμῶνται οἱ ἄλλοι Σῶναι ποὺ σὲ θεωροῦν καὶ σὲ καμαρώνουνε τρεῖς. Οἱ δὲς μας, κ' ἕνας Θεός. Συνηθισμένο εἶσαι ἀπὸ τέτοια ἄδωξη δόξα. Σὰν πόσες χιλιάδες τῶν χιλιάδων χρόνια νάφεγγες ἔτσι στὸν κόσμο, ἄγνωστο, ἀθώρητο, ἀθάναστο.

Ἀφινε τίς στεριὰς νὰ κοιμῶνται. Τὴ θάλασσα, τὴ θάλασσα κοίτα! Ἀφινε τὸ τὸ χωριὸ ἀπὸ πίσω. γλυκοκοιμῶνται οἱ καλοὶ πατριῶτες του. Κι ἂν κανένας τοὺς ἀγρυπνάει, ἀπὸ τὴν πολλὴ τὴ συλλογὴ δὲν εἶναι. Νὰ τρελλαθῇ ἀπὸ συλλογὴς σκοπὸ τὸ χωριὸ μας δὲν ἔχει. Ἐχει τὸ νοῦ του ἀναπαμένο. Σὰν ποὺ τάφηκα παιδί, τὸ ξαναβρῆκα καὶ γέρος. Τὴ θάλασσα, τὴ θάλασσα κοίτα! Ἡ θάλασσα εἶναι λεύτερη, ἀλυσιῖδα δὲν τηνε δένει τὴ θάλασσα.

Ἡ θάλασσα χάπτει καράβι καθὼς ἄνθρωπος χάπτει σπειρὶ ἀνίλο. Ἀρμάδες ἀλάκερες καταπίνει. Νά, ἐκεῖ, κατὰ τὰριστερὰ, ἔκαμε μιὰ φορὰ ἡ φωτιά

πείνα! Εὐτυχισμένοι ὅσοι πεινοῦνε λίγο καὶ μ' ἕνα ξεροκόμματο ψωμί χορταίνουνε τὴν πείνα τους. Μὰ ἐμεῖς οἱ νέοι πρέπει νὰ θέμε ξεφαντώματα καὶ πρᾶται νὰ θέμε ὄργια στὸ τραπέζι τῆς ζωῆς! Γιατί, ὅταν ἀνοίγουμε ἕνα βιβλίον καὶ διαβάζουμε ἕνα ἔργο τῶν ἀθανάτων νεκρῶν, δὲ μοῦ λὲς τί πρέπει νὰ κάνουμε; Κι ὅταν περνοῦμε ἀπὸ τίς πλατεῖες καὶ βλέπουμε τ' ἀγάλματα τῶν ἡρώων, τί λὲς; ν' ἀνοίγουμε τὸ στόμα καὶ νὰ χάσκουμε καὶ νὰ παρηγορούμαστε γιὰ τὴ μηδαμινότητά μας; Πῶς θὲς νὰ παρηγορούμαστε γιὰ τὴ μηδαμινότητά μας;

Ὁ Γοργίας εἶχε ἀποτραβηχθεῖ στὴν ἀκρὴ τοῦ πάγκου, φοβισμένος ἀπὸ τὴν τόση ὀρμὴ τοῦ Ὁρέστη. Καὶ τῆς Χρυσούλας τὸ κορμὶ τὸ περιχοῦσε ἕνας κρύος ἵδρος κ' ἕνα προκίστημα τρομαχτικὸ θανάτου. Κρατοῦσε στὰ χέρια τῆς τὸ χέρι τοῦ Ὁρέστη καὶ τὸ σφιγγε. Ὡ! νὰ μπορούσε νὰ τοῦ πεῖ τὰ ὅσα ἀξεδιέκλυα μιλοῦσε ἡ καρδιά της!

(— Ποιὸς ξέρε, ποιὸς ξέρε, Ὁρέστη μου, θὰ τοῦλεγε. Πιὸ στενὴ καὶ πιὸ γλυκερὰ εἶναι ἡ ζωὴ. Κ' ἡ εὐτυχία πιὸ εὐκολὴ εἶναι καὶ πιὸ ἀπλὴ ἀπ' ὅ, τι νομίζουμε. Ἐνα σπιτάκι στὴν ἀκρὴ τοῦ γιαιλοῦ, ἕνα κορμὶ γυναίκας, ἕνα σγουρὸ ξανθὸ κεφαλάκι παιδιοῦ, μιὰ ὁμορφὴ μέρξ, ἕνα λευκὸ πανί στὴ

συντροφιά μὲ τὸ κῶμα, καὶ μοιράστηκαν ἕνα καράβι ἀνάμεσά τους. Ἐνας Παππανικολῆς τὴν ἔφερε τὴ φωτιά. Ἀπὸ τὸ βλογγμένο βῦζι τῆς Ψαριανῆς μάννας του τὴ βύζαξε, μέσα στὴν, καρδιά του τὴν ἔκρυβε, καὶ σὰν ἦρθαν οἱ εἰκοσιεφτά ἐνὸς Μᾶη, τὴν κόλλησε σὲ Τούρκικο δίκροτο. Ἔτανε νύκτα, κ' ἔφεγγε σὰ λαμπάδα τὸ δίκροτο. Ὡς κι ἀπὸ ἐδῶ τὸ θεωροῦσαν οἱ πατριῶτες ἀπὸ τίς τρύπες τῶν μανταλωμένων σπιτιῶν τους. Ἐτρεμαν, καὶ τρέμουν ἀκόμα ὅσοι τὸ θυμοῦνται καὶ τὸ δηγοῦνται. Ψαριανοὶ δὲν εἶναι· γιατί νὰ μὴν τρέμουν!

Ἀπανωτὰ ξάναθαν καὶ πετούσανε στὸν ἀέρα τοῦ Μαχμούτη τὰ καμαρωμένα καράβια, ὕστερ' ἀπὸ τὸ βλογγτὸ τοῦ Παππανικολῆ. Ἐκεῖ, ἐκεῖ ἔκαμε τὸν ἀγιασμό του ὁ Παππανικολῆς. Καὶ σὰν ἔφαγε ἡ φωτιά τὸ μερτικό της, κατὰπτε τάπομενάρια ἡ ἀχέρταγ' ἡ θάλασσα. Τί εὐφη νὰ τὴν ἔχουνε σήμερα τὰ ἐβδομήντα τέσσερα ἔκλεινα κανόνια! Ἀγνώριστα θάγιαναν τὰ βουδὰ στόματά τους. Μιὰ φορὰ καλαῖ-δοσαν κι αὐτὰ. Τώρα καλαῖζει τὰ θάνατο κῶμ' ἀπὸ πάνω τους.

Ἄκου, ἄκου! Τί νὰ μᾶς λέῃ τὸ κῶμα ἐκεῖ κάτω, στὴν ἔρμη τὴν ἀκρογιαλιά; Τραγουδαῖ τὸ τραγοῦδι τῆς θάλασσας, τῆς λεύτερης θάλασσας. Γλυκοφιλάει τὴ γῆς μὲ λαχτάρα ποὺ λὲς καὶ ζητάει νὰ τῆς πῇ τὴ χαρὰ του. Ἐπειτα πάλι θαρρεῖ πῶς τὴν πονεῖ, τὴ χαδεύει, ξεπλύνει τίς ματωμένες πληγές της, κι ὁλοένα πολεμᾷ νὰ τὴν ἀναστήσῃ, νὰ τὴ ζωντανέψῃ, καὶ νὰ τὴν κάμῃ πάλι· χαρούμενη, καθὼς εἶτανε μιὰ φορὰ.

Μεγάλῃ δουλειᾷ καταπιάνεται τὸ καημένο τὸ κῶμα! Τοῦ τραγοῦδι τοῦ τὴ γλώσσα δὲν τὴ νοιώθουμε πιά! Σὲ χαρτὶ ἀπάνω δὲ γράφτηκε, νὰ τὴ μάθουμε. Εἶναι γραμμένη στὸν οὐρανό. Κ' ἐμεῖς ποὺ σκύβουμε, κι ὅλο σκύβουμε, ποὺ νάνασηκώσουμε κεφάλι καὶ νὰ δοῦμε τὸν οὐρανό! Τὰ παιδιὰ μας θὰ σκύβουν ἀκόμα πιώτερο. τὰ ἐγγόνια μας ἄλλο τόσο, τὰ ἐγγονὰ μας θάγγιζονε καὶ τὴ γῆς μὲ τὰ κρεμαστά τους τὰ χέρια, ὅσπου πόδια νὰ καταντήσουν, αὐτὰ τὰ χέρια ποὺ μιὰ φορὰ στεφάνια κρατούσανε καὶ σὲ περὶφρανα κεφάλια τὰ θέτανε!

Σῶναι, Σῶναι! Εἶναι γλυκὸ τὸ τραγοῦδι τῆς θάλασσας, μὰ πικρὸς ὁ πόνος ποὺ φέρνει. Πάμε πάλι

θάλασσα, ἕνα ζεστὸ σφιζιμο χεριού, μιὰ σιωπὴ μᾶς στιγμιούλας κάτω ἀπὸ τὸ φεγγάρι, ἕνα τέτοιο τίποτα, ἕνα τέτοιο συνηθισμένο καὶ καθημερινὸ φέρνει μας, Ὁρέστη μου, ποιὸς ξέρε κατ' εὐθεῖα στὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς. Γιατί ν' ἀπλώσεις τόσο ψηλά καὶ τόσο ἀπόκοτα τὸ χέρι σου, ἀγάπη μου;)

— Τί ἔχετε, Χρυσούλα; Ἐσεῖς, τρέμετε. Τί ἔχετε; ἔλεγε ὁ Γοργίας ἀνέσυχος κυτᾶζοντα τὴ Χρυσούλα.

— Τίποτα, τίποτα... Δὲν ἔχω τίποτα...

Ὁ Ὁρέστης οὔτε κἀν στράφηκε νὰ τὴν κυτᾶξῃ· εἶχε τὸ νοῦ του μακριὰ, ὅλο τὸ μαρτύριο τῆς ζωῆς τοῦ ἦθε τοῦ πάλι στὴ θύμηση καὶ δὲν μπορούσε νὰ χαλινώσῃ τὴ νευρικότητά του καὶ τὸ θυμό.

Μοῦ φαίνεται θὰ τρελλαθῶ! θὰ τρελλαθῶ! Πνίγουμε! Ὅλα γύρω μου μισοτέλειωτα, σακά-πικα. Νέοι μύζεροι καὶ κιτρινωπὲς μὲ τὸ μπα-στουανάκι στὸ χέρι κυλιοῦνται ἀπὸ τὸ ἕνα κερνεῖο στὸ ἄλλο καὶ τὸ μέτωπό τους δὲν τριεῖ ἀπὸ τὴ θανάσιμη λαχτάρα τῆς Δόξας καὶ τὰ χέρια τους δὲ γαρφαλίζονται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς δημιουργίας. Κ' εἶδατε; τοῦ εἶδατε προχθές τοὺς νέους Ἕλληνες μας στὸ νεκροταφεῖο στὰν τοὺς μιλοῦσα, τοὺς εἶδατε ὕστερα στὰ γράμματα καὶ σὲς κάρτες ποὺ μοῦ στείλανε καὶ μὲ βρίζαν καὶ βγάτε ὅξω νὰ δειτε ὅλους τοὺς νέους πῶς γυρνοῦνε καὶ χασημουργιοῦνται στοὺς δρόμους! Θέ μου! Πῶς δὲν πνίγονται! Πῶς δὲν πνίγονται!

(Ἀκολουθεῖ)